

MARK

Warefa'aia

Feni Bu'uu Mark na rapu ale'eni, “Feni, fafasuii feni rawani'a wareaa Jesus Christ, mei Na'uu mei Haidaa.” Mark na fama'aia ba Jesus pa'aa weweeaa rama'a ma ana na pa'i forafarana. Fei forafarana na fama'aia a'a ei feroiana, fei faufauna, fei ba ina muainaa ei pigea ma fei ba i futoaa hafelo'aa ei rama'a.

Watauda ne'iaa Mark fi warewareaa ei bigi'aa Jesus. Ina u'ugaa fei pudugufaiana, fei manimania, ei feroiana ma farawania funua. I dii, ei nenerana ronawe apa'ia, ma'uaa na apoi'ualao fei sibaa ei bidibidii ununa.

Na fapo'inaa fei bu'una a'a ei a'apoo tatalaiaa Jesus yeni malagufu, fei fatawana ma fei asi'anana. Guapaloei fapopo'ina, woro ne'iaa hefi'a.

John, mei Pudugufaia na Ra'a'ugaa fei Tala (*Matthew 3:1-12; Luke 3:1-18; John 1:19-28*)

1 ¹Feni, fafasuii feni rawani'a wareaa Jesus Christ, mei Na'uu mei Haidaa.^a

²Ale'ei i ne'inia mei mamama'a Isaiah:

“A aloaa mena otalai tonaa wareau i ma'amau
ma i ra'a'ugaa fena talamu”—

³“Na haroharo fei lao i podu.

‘Ra'a'ugaa fena talaa mena Fasu,
ma fawanewane'augaa fena talana.’”

⁴Si'ei, John na nomai ma pudugufinaa ei rama'a i podu. Ina warefanaa ei rama'a ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma pudugufai ma i futoaa ei hafelo'aa ro'ou, mei Fasu. ⁵Minaa ei rama'a tadiwe'aiaa Judea ma Jerusalem, rona dinaa a'a John. Ei rona warefania ei hafelo'aa ro'ou, John na pudugufinaa ro'ou i laloo fei Ranu Jordan. ⁶John na susuinaa fei susu, bigi'aa ro'odu hugo camel ma fei adina, hudii manulelele. Ma hanana, ena teraupu ma musilao podu. ⁷Ma sifeni, feni wareana: “I pa'i hemea rama'a i nomai neneu, na faufaudiai ma na muainau. Yau

^a **1:1** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *mei Na'uu mei Haidaa*.

ana lomi na rawani ba a fabalou ma alaraa fei hafenaa pinena. ⁸Yau na pudugufinaa hamu'ou ranu^b ma hia, i pudugufinaa hamu'ou fei Spiriti Apuna.”

Fei Pudugufaia ma Manimaniaa Jesus

(Matthew 3:13–4:11; Luke 3:21,22; 4:1-13)

⁹Ma fei au fei, Jesus noranamai Nazareth, yei Galilee. Ma John na pudugufinia laloo fei Ranu Jordan. ¹⁰Ei fi asi'aa laloo fei ranu Jesus, na fanunuaa fei gufu pafea na ba'agigi ma fei Spiriti fi falorogio pafona maumauna ale'ei pune. ¹¹Ma fei haroharofa norai yei gufu pafea, na ware ale'ei: “Yoi, mena na'uu, mena una haguio ma namina ni'eni'e a'amu.”

¹²Si'ei, fei Spiriti na alonaa Jesus i tau podu. ¹³Jesus na guta laloo podu gunaroa pa'ania arewaa ma Satan ana fi manimania yei laloo podu. Jesus na guta hugiaa ei manulelele laloo podu ma ei alo'alo, rona oma'ama'aia yei.

Na Dugaa ei Rawarawa Otalai Nenera

(Matthew 4:12-22; Luke 4:14,15; 5:1-11)

¹⁴Nenee fei ro auna John humuu bobo'aia, Jesus na dinaa Galilee, wareaa fei rawani'a warea noranarai a'a mei Haidaa. ¹⁵Ina ware ba “Pa'aa feni auna feni. Fei haparaiaa mei Haidaa na rafi'i. Filoginaa naranaraa hamu'odu ma neneraa eni rawani'a warea!”

¹⁶Ei fi tatalai adii fei Agii Galilee Jesus, ina fanunupa'aa Simon ma mei lofuna, Andrew. Lagu'ei sumai lepo agi, uaa lagua dia'agi. ¹⁷Jesus na warenaa a'a lagua, “Nomai ma nenerau. Ma a feroinaa hamugua tonaa rama'a ale'ena hamuna'o to nia.” ¹⁸Ana ei ua, laguna di'augaa ei lepo lagua ma neneraa Jesus.

¹⁹Ei fi tatalaidilao ma'idadiai adii fei Agii Galilee, na fanunupa'aa laguei filofui James ma John, laguei na'uu Zebedee. Lagu'ei hinu'aa ei lepoo lagua laloo fei wa. ²⁰Si'ei, na haro fawanewaneinaa lagua. Ma laguna di'ininaa mei amaa lagua, Zebedee mawe ei tameloi ro'ou laloo fei wa ma laguna nenegia.

Jesus na Fawala'anaa Hepalo Spiriti Hafelo

(Luke 4:31-37)

²¹Rona aununaa Capernaum ma i nomai fei Sabbath, Jesus na dinaa laloo fei synagogue ma feroinaa ro'odu. ²²Ei rama'a, ronamina ba'arofa a'a ei feroiana, uaa na feroi ale'ei hemea na pa'i faufauna, abaa ale'ei ei feroiaa Law. ²³Ana ei ua, hemea rama'a laloo fei synagogue, mei na

^b 1:8 O, laloo ranu

wadu'ia spiriti hafelo,^c na mewaiware, ²⁴“Tamanu ei nunumiamu a'a hai'odu, Jesus, mena Nazareth? Ei o nomai ba o fo'afama'eea hai'odu? Una apa'ia ba yoi hini. Yoi, mena Apunaiaa mei Haidaa!”

²⁵Jesus na ware, “Babanini ma wala'amai a'ana!” ²⁶Fei hafelo'a spiriti na nuenuenia ma memewai ma wala'aa a'ana.

²⁷Ei rama'a, ronamina naranara watauda ma fi'i'igai, “Tamanu feni? Hefeni manufau feroia na pa'i faufauna ma ei hafelo'a spiriti ana ronamina guaipa'aa wareana!” ²⁸Fei u'ugana namina talemaduarenaa ei gufu pedu yei Galilee.

Jesus na Farawaninaa Funuaa Watauda

(*Matthew 8:14-17; Luke 4:38-41*)

²⁹Ei ro'aa di'ininaa fei synagogue, rona aunuhugiaa James ma John ma dinaa a'a fei gufuu Simon ma Andrew. ³⁰Mei inaa mei haroo Simon na funuhaino pafoo tawa. Ei rama'a yei, rona warefanaa Jesus ba na babai unuu mei rama'aa Simon. ³¹Si'ei, Jesus na dinaa a'ana, tauaa panina ma fa'asi'ania. Fei funuana na pedu ma i dii, ina hasumaa ei hanaa ro'odu.

³²Fei fafi fei, i lolo fei halo, ei rama'a rona duginamii a'a Jesus ei rama'a rona pa'i funuaa ro'ou fipui a'a ei na wadu'aa ro'odu pigea. ³³Minaa ei rama'a yei, ronamina oma'a ua papaa fei gigei. ³⁴Jesus na farawaninaa funuaa watauda ma alofatalainaa watauda pigea, ei rona wadu'aa ei rama'a. Ma ina apunainaa ei pigea ba ronei'aa wareware; uatani, rona aida ba hia hini.

Jesus na Lafulafu Fawelei Lomi Rama'a

(*Luke 4:42-44*)

³⁵Mafufuo badu, atawe arewafarawani, Jesus na asi'a'aununaa fawelei lomi rama'a ba i lafulafu. ³⁶Simon ma ei ro'ei tatalaifipui a'ana, rona aunu ma labaginia. ³⁷Ma ro'aa nobapa'alao, rona ware a'ana ba, “Minaa ei rama'a, roi lalabaginio!”

³⁸Jesus na ware a'a ro'odu, “O dii. O aununaa ena gufu opa'anawau ma ana a u'u yena. Si'ena, ena a nogio.” ³⁹Ma namina tatalai yei Galilee. Ina u'u laloo ei synagogue ro'ou ma alofatalainaa ei pigea.

Hemea Rama'a na Watawatai Ununa

(*Matthew 8:1-4; Luke 5:12-16*)

⁴⁰Hemea watawatai^d na nomai a'ana, fa'unaa du'unu ma i'iginia, “Na'aa inapo'o rawani a'amu, farawaninau.”

⁴¹Namina bauanai fei faloloa'iaa Jesus. Si'ei, na roainaa panina, idooa ununa ma ware, “Na rawani a'au. Ena unumu, i fafa'arai.” ⁴²Ana ei ua, na pedu ei watawatana ma na fafa'arai ei ununa.

^c 1:23 Warea Greek ba *spiriti loloa*; vv. 26 ma 27 anaa ^d 1:40 Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

⁴³Jesus na alofawanewaneinia ma warefawe'i a'ana, ⁴⁴“Ma'aia. Apuna warefanaa nemea ma'uaa onei dinaa a'a mena bauaniaa humuu mei Haidaa ma fanaa ena fanamu wagina ale'ei i warefanio Moses, ale'ei uni'unina a'a ro'ou ba ona fafa'araidii.” ⁴⁵Agia, i nolao, fimina u'u'u ma fatalainaa fei rawani'aa Jesus a'ana. Si'ei ba ina u'u'u, fai lo'e ba Jesus i wadu'aifalelefo a'a hepalo gufu ma na guta u'ugai ua fawelei lo'e rama'a. Ma'uaa ei rama'aa ena tadiwe'aiaa gufu, ana roimina'u no'ualao a'ana.

Jesus na Fatalainaa mei i Ma'e Ununa

(*Matthew 9:1-8; Luke 5:17-26*)

2 ¹Nenee hefi'adiai arewaa, ei i hadiwe'idinaa Capernaum Jesus, ei rama'a, rona guania ba Jesus na nodigimai gufu. ²Watauda, rona papa'ifigupuimai ma pa'aa lomi na hawiaa ro'odu fei laloo humu; namina pepesu. Auguu fei gigei, ana ronamina fihoroi. Ma ifi warefanaa ro'odu fei rawani'a warea. ³Hefi'a, rona dugamii hemea rama'a na ma'e ununa. Gunaroa rama'a, rona notabeiamai. ⁴Si'ei ba ronamina fihoroi, lomi rona noporopa'aloo mei rama'a a'a Jesus. Ro'adii, rona bigigiaa fei ha'oo fei humu, fawelei nana'aa Jesus. Mei rama'a i ma'e ununa, na haino pafoo fei hafena ununa ma rona fataularaiarai a'a Jesus. ⁵I ma'aia Jesus ba napa'aa we'i naranaraa ro'odu, na warenaa a'a mei i ma'e ununa, “Mena na'uu, ena hafelo'amu, una futoia.”

⁶Fei au fei, hefi'a ei feroiaa law, ana rona guta hugiaa ro'odu. Ronamina naranara watauda. ⁷“Tani i ware ale'ei mei rama'a mei? Ina warefafeloaa mei Haidaa. Lomi hemea i futoaa ei hafelo'a. Ana unaa mei Haidaa.”

⁸Ana ei ua, Jesus na aidadii ei naranaraa ro'odu. Ma ina warenaa a'a ro'odu, “Tani hamomina naranara ale'ei? ⁹Afaia na maduta—fei una warenaa a'a mei i ma'e ununa ba, ‘Ei hafelo'amu na futoia,’ o fei una ware ba, ‘Asi'aa, tonaa fei hafena unumu ma talai?’ ¹⁰Ma'uaa si'ei ba hamonei aida ba mei Na'uu Rama'a, na pa'i faufauna yeni malagufu ba i futoaa ena hafelo'a...” Ina warenaa a'a mei i ma'e ununa, ¹¹“A ware a'amu, asi'aa, tonaa fei hafena unumu ma dinaa gufumu.” ¹²Na asi'aa, tonaa fei hafena ununa ma talai i pudaa ro'ou ma di'iniinaa ro'odu. Namina nanawala pudaa minaa ei rama'a ma rona uduginaa mei Haidaa. Rona ware ba, “Lomi ona ona'u fanunupa'i he'a manumanu ale'eni feni!”

Na Dugaa Levi

(*Matthew 9:9-13; Luke 5:27-32*)

¹³Jesus na aunudinaa piye. Hefaa baa gupuu rama'a, rona nomai a'ana ma ina feroinaa ro'odu. ¹⁴Ei fi talailao, na fanunupa'aa Levi, mei na'uu Alphaeus na guta a'a fei palee ei otonaa mugoo po'ii gavaman. Jesus na warenaa a'ana, “Nenerau.” Levi na asi'aa ma nenegia.

¹⁵Ifi hanana gufuu Levi Jesus, wataudadiai ei otonaa mugoo po'ii gavaman ma ei hafelo'a rama'a, rona hananafipui a'ana mawe ei otalai nenerana, uaa watauda na nenegia. ¹⁶Ro'aa fanunuia ale'ei ei feroiaa law, ei ro'ou Pharisee, rona i'igainaa ei otalai nenerana ba, “Tani i hananafipui a'a ei otonaa mugoo po'ii gavaman ma ei rama'a hafelo?”

¹⁷I'a guainaa fei, Jesus na warefanaa ro'odu ale'ei, “Abaa ena rona rawani ena ronei pa'i hemea lo'otaa, uaa ena rona pa'i funua. Eni a norai, abaa ei re labaginaa ena wanewanea, uaa ena hafelo'a rama'a.”

Rona Haninaa Jesus a'a fei Fabaoa

(Matthew 9:14-17; Luke 5:33-39)

¹⁸Ei otalai neneraa John ma ei Pharisee, rona fabao. Hefi'a rama'a, rona nomai ma i'iginaa Jesus ba, “Tani ipo'o biyei ba, ei otalai neneraa John ma ei otalai neneraa ei Pharisee, rona fabao ma'uaa ei otalai neneramu, lomi.”

¹⁹Jesus na ware, “Nabaa hemea ba i lalai ma i bigi'aa hefaa hananaa, batanai ba ro'aa fabao ei i guta a'a ro'ou? ²⁰Ma'uaa iwe nomai fei au ba mei lalaia, lomi i guta a'a ro'ou, uaa hefi'adiai, rowe dugia. Ma a'a fena arewaa fena, rowe fabao.

²¹“Lo'e hemea ba i tawi'aa ei maninii ena manufau lawalawa ma waro'aa ei wara'aa watanai lawalawa. Nabaa i bigi'ia ale'ei, fei manufau maninii lawalawa, i rapudigeaa fei watanai lawalawa ma imina forafawara'a'apoidinia. ²²Ana lomi hemea rama'a i igiaa ei manufau wine a'a ei watanai pe'ii wine. Nabaa i bigi'ia ale'ei, fei manufau wine i fawara'aa fei pe'ii wine ma fei wine ma fei pe'ina, lagu'amina fai hafelo. Si'ei ba fei manufau wine, ana ronei iginaa laloo ei manufau pe'ii wine.”

Mei Fasuu fei Sabbath

(Matthew 12:1-8; Luke 6:1-5)

²³Jesus ma ei otalai nenerana, ro'ei tatalai dupuaa fei pe'ii corn hefaa Sabbath ma rona hufu'aa ei corn. ²⁴Rona warenaa a'a Jesus ei Pharisee, “Ma'aia, ei otalai neneramu, rona barafeaa fei law laloo fei Sabbath.”

²⁵Ina warefanaa ro'odu, “Haa, lomi hamona igoaa tamanu David na bigi'ia ei hia ma ei maroana ro'aa bao ma rona pa'i nunumiaa ro'ou? ²⁶A'a fei au Abiathar, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, David na wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa ma na hanaiaa ei faraa pidaua, ei rona apunainaa a'a mei Haidaa ma lomi na rawani a'a fei law ba nemeadiai i tonia. Ma ana ina fanaa ei faraa pidaua a'a ei maroana.

²⁷Ma na ware Jesus, “Fei Sabbath, bigi'aa mei Fasu ba fararawanii rama'a ma a'a ba rama'a manumanuu fei Sabbath. ²⁸Uaa, mei Na'uu Rama'a, hia Fasu, ana Fasuu fei Sabbath.”

Mei Rama'a na Ma'e Hepapa Panina

(Matthew 12:9-14; Luke 6:6-11)

3 ¹Hefaranidiai Jesus na wadu'ainaa fei synagogue ma na pa'i hemea na ma'e hepapa panina. ²Hefi'a ei ro'eifane lalabaginaa ei tataa Jesus, ro'ou yei. Ronamina pupudainaa Jesus, ba i farawaninia laloo fei Sabbath, o? ³Jesus na warenaa a'a mei rama'a, “Mi ufalarai i ma'aa ro'ou.”

⁴Ma na i'iginaa ei rama'a Jesus ba, “Fei law na ware ba tamanu na rawani a'a fei Sabbath? Fei ba o bigi'aa ei rawani'a, o ei hafelo'a? Ba o hadumaa rama'a, o fafelooa rama'a?” Ma'uua lomi rona'u ware.

⁵I fanunuaa ei maumau ro'ou ale'ei Jesus, namina sibafafelo ma'uua ana namina faloloa'inaa ro'odu, uatani, namina waiwai tabaa ro'odu ma ana ronamina tata. Si'ei na warenaa a'a mei rama'a, “Roainamai panimu.” Na roainaa panina mei rama'a ma fei panina na rawanidiai. ⁶I dii, ei Pharisee, rona asi'aa a'a fei synagogue ma re gutafipui a'a ei marooa Herod ma pagipagiaa hefi'a tala ba ro'aa fo'afama'ea Jesus.

Ei Gupuu Rama'a, Rona Neneraa Jesus

⁷Jesus ma ei otalai nenerana, rona aununaa agi. Ma hefaa baa gupuu rama'a, noramiaa ro'ou Galilee, rona talaineneraa Jesus. ⁸Ro'aa guainaa minaa ei bigi'aa Jesus, rona nomai a'ana. Gufuu hefi'a, Judea, Jerusalem ma Idumea; ma gufuu hefi'a, yei pepei anaa halo i Jordan ma hefi'a, fawelei Tyre ma Sidon. Minaa eni rama'a eni, rona nomai a'a Jesus, uatani ronamina guainaa tamanu ina bigi'ia. ⁹Ei rama'a, ronamina watauda. Si'ei ba namina rata fei gupuu rama'a, ina ware a'a ei otalai nenerana ba ronei rapu'augamiaa hepalo wa, ba ronei'aa puroroinia ei rama'a. ¹⁰Uaa namina farawanidigaa watauda rama'a a'a ei funuaa ro'odu. Ei funua, ro'ei nigo talaa ro'odu ba ro'aa dinaa a'a Jesus ma idoia. ¹¹Ei rona'o fanunupa'aa Jesus ei spiriti hafelo,^e rona'o fapasinna pu i ma'ana ma aiharoharo, “Yoi, mena Na'uu mei Haidaa.” ¹²Ma'uua Jesus na warefawe'i a'a ei spiriti hafelo ba apuna warefanaa nemea ba hia hini.

Fei Rafeiana ei Hefua ma Helagui Apostle

(Matthew 10:1-4; Luke 6:12-16)

¹³Jesus na dinaa papaa hepalo maugeni ma harofaa ei nunumiana ma rona dinaa a'ana. ¹⁴Ina rafeinaa hefua ma helagui—ma roroinaa ro'odu apostle^f—ba ronei oafipui a'ana. Ma ba i aloaa ro'odu ba ronei wareaa fei rawani'a warea ¹⁵ma ro'aa pa'i faufau ba ro'aa fa'asi'anaa ei pigea. ¹⁶Si'eni, eni rafeiaa Jesus:

^e 3:11 Warea Greek *spiriti loloa*; v. 30 anaa ^f 3:14 Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *roroinaa ro'odu apostle*.

Simon (Jesus na roroinia Peter); ¹⁷James ma mei lofuna John, laguei na'uu Zebedee (Jesus na roroinaa lagua Boanerges, hanuna ba laguei Na'uu Parara); ¹⁸Andrew, Philip, Bartholomew, Matthew, Thomas, James mei na'uu Alphaeus, Thaddaeus, Simon mei Zealot (hanuna ba na haguuaa gufuna), ¹⁹ma Judas Iscariot, mei i aloaa Jesus.

Jesus ma Beelzebub

(*Matthew 12:22-32; Luke 11:14-23; 12:10*)

²⁰I dii, Jesus na wadu'ainaa hepalo humu ma wataudadiai, rona figupui yei. Si'ei Jesus ma ei otalai nenerana, lo'e rona hawia ba ro'aa hanana. ²¹Ro'aa guainia ei maroana, rona aunu ba ro'aa dugia, uaa rona ware ba, “Ina poapoai tabana.”

²²Ma ei feroiaa law, ei noramiaa ro'odu Jerusalem, rona ware ba, “Ina wadu'ia Beelzebub.[§] A'a fei faufau mei fafasui ei pigea, inafane fa'asi'anaa ei pigea.”

²³Si'ei na harofaa ro'odu Jesus ma warehanunuinia ba, “Batanai Satan i fa'asi'anaa Satan? ²⁴Nabaa hepalo gufu i fifalagii, fei gufu fei, lo'e i ufalarai. ²⁵Nabaa hepalo humu i fifalagii, fei humu fei, lo'e i ufalarai. ²⁶Nabaa Satan na ofadugaa anaa ma hia i fifalagii, lomi i ufalarai ma fei auna na pedudii. ²⁷Pa'aa fa'ua, lomi hemea i wadu'inaa humuu hemea faufau rama'a ma topa'ainaa ei manumanuna. Ineido'o roro'inaa mei faufaua ma hinene iwe topa'ainaa ei manumanu humuna. ²⁸Apa'aa warefa'uai a'a hamu'odu ba minaa ena hafelo'a ma ei rona warefafeloa mei Haidaa, hia, i futoia. ²⁹Ma'uaa hini i warefafeloa fei Spiriti Apuna, fei hafelo'ana lomi i futo. Ina bigi'aa hefaa hafelo'a lomi i pedutoo.”

³⁰Ina wareaa feni, uaa roimina wareware ba, “Ina taoia hefaa hafelo'a spiriti.”

Mei Ina Mawe ei Lofuu Jesus

(*Matthew 12:46-50; Luke 8:19-21*)

³¹Si'ei rona nomai, mei inaa Jesus ma ei lofuna. Rona u yei ano ma aloaa hemea ba neiree dugamii Jesus. ³²Watauda ronamina guta hoaninaa Jesus ma warefania ba, “Mei inamu ma ei lofumu, ro'ou i ano ma roi lalabaginio.”

³³Na i'igai Jesus ba, “Hini mei inau ma ei lofuu?”

³⁴I dii, ina fanunuaa ei rama'a, ei rona guta hoaninia ma na ware, “Si'eni, eni inau ma lofuu! ³⁵Hini ena rona bigi'aa ei nunumiaa mei Haidaa, si'ena, ena lofuu, agiu ma inau.”

Fei Warea Hanunuu mei Faroaa ei Lau

(*Matthew 13:1-9; Luke 8:4-8*)

4 ¹Jesus fi feroidinaa ei rama'a yei piye ma abaa po'o ma'ida ei rama'a. Si'ei, Jesus na hugi pafoo wa ma na guta pafona laloo

§ 3:22 Greek *Beezeboul* o *Beelzeboul*

agi. Ma ei rama'a, rona guta piye. ²Jesus na warehanunuinaa watauda manumanu ei fi feroinaa ro'odu. ³“Hamu'ou guai! Na pa'i hemea rama'a ba i sumai lau i pe'ihape. ⁴Ma ei fi suminaa ei lau, hefi'a rona pasi papaa tala ma rona fidumai ei manufidufidu ma rafahanaia. ⁵Ma hefi'a na pasi pafoo fawelei na pa'i na'ana'a ma lo'e namina pi'odua fei piye, si'ei ronamina habe maduare ei lau. ⁶Ma i notautarera'i fei halo, na babai ma na faholeaa ro'odu ma rona ma'e, uatani lo'e na pa'i waraa ro'odu. ⁷Ma hefi'a lau, rona pasi dupuaa ei wowo'ii, ei rona hogia ma ei wowo'ii na fifigaa ro'odu ma si'ei, lomi rona fuua. ⁸Ma hefi'adiai lau na pasi fawelei na pa'i farawani piye ma ronamina habe mamaugi ma ronamina fuua farawani. Hefi'a, fuua ro'odu, odufua pa'ania; hefi'a, fuua ro'odu oloroa pa'ania; ma hefi'a, hefa pu'u.”

⁹Na warefanaa ro'odu Jesus, “Hini na pa'i adiana nei guainia.”

Tani i Warehanunui Jesus
(Matthew 13:10-17; Luke 8:9,10)

¹⁰Ma ei do'o uniaa Jesus, ei Hefua ma Helagui mawe hefi'adiai, rona i'igainaa Jesus hanuu fei warehanunuiana. ¹¹Jesus na warefanaa ro'odu, “Na unifanidigaa hamu'ou ei manumanu na ude'opa'ai a'a fei haparaiaa mei Haidaa. Ma minaa ei abaa maroaa o'odu, rona guai'uaia ale'ena warea hanunu. ¹²Si'ei ba i ale'ei,

“Ro fanunu ma fanunu ma'uaa, lomi ro'aa fanunupa'i,
ma ro guguai ma'uaa lo'e ro'aa apa'ia.

Ma nabaa rona aida, ro'aa filoginaa ei naranaraa ro'odu
ma hadiwe'inaa a'a mei Haidaa ma mei Haidaa, i futoaa ei
hafelo'aa ro'odu.’”

Ina Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu mei Faroa
(Matthew 13:18-23; Luke 8:11-15)

¹³I dii, Jesus na warenaa a'a ro'odu, “Haa, lomi hamona aida fei warea hanunu? Batanai ba hamo'aa apa'aa hefi'adiai warea hanunu? ¹⁴Mei faroa na fafufugu'aa fei warea. ¹⁵Hefi'a rama'a, ale'ena ei lau na pasi ma'aa tala, fawelei na faro fei warea. Ana ei ro'aa guainia na nomai Satan ma tosiminaa ei rawani'a warea laloo iaa ro'odu. ¹⁶Hefi'a ale'ena ei lau na pasi pafoo ei na'ana'a. Rona tonaa fei rawani'a warea ma ronamina ni'eni'e. ¹⁷Ma'uaa si'ei ba lomi na gugu waraa ro'odu, lo'e na madii ma i bapa'aa ro'odu ei hafelo'a o ei haperararaia wagii fei wareaa mei Haidaa, rona rawa'a'afai batafa. ¹⁸Hefi'adiai, ale'ena ei lau na pasi dupuaa ei wowo'ii, ei rona hogia. Rona guainaa fei warea, ¹⁹ma'uaa ronamina naranara watauanaa fei gutanaa ro'odu ma naranara watauda ba ronei pa'i watauda manumanu ma nanamainaa watauda manumanu ma ei manumanu ei, na hawai'onaa fei rawani'a warea ma lomi rona fuapa'i. ²⁰Ma'uaa hefi'a

rama'a, ale'ena ei lau, ei ro'aa pasi pafoo fei rawani'a piye. Rona guainaa fei warea ma rona tonia. Rona habe ma fuua. Hefi'a, fuua ro'odu, odufua pa'ania; hefi'a, oloroa pa'ania; hefi'a, hefa pu'u—ei fuua ro'odu.”

Fa'arewaiaa fei Rawani'a Warea

(Luke 8:16-18)

²¹Na warenaa a'a ro'odu Jesus, “Ei hamona'o tonaa fei we'ai, hamona augia haroo hepalo hagi, o haroo tawa? Lo'e, hamona'o augia pafoo tawa. ²²Ma'uua, tamanu manumanu na opa'ai, hinene iwe udelelefo. Minaa ena manumanu rona aup'a'ainia ena rama'a, iwe ude'arewa'ua. ²³Hini na pa'i adiana nei guania.”

²⁴Na waredilao Jesus, “Narama'aiaa tamanu ei guaiiaa hamu'odu. Hefiga ei fanamu, ana ale'ena ona tonia ma wataudadi. ²⁵Hini i pa'i manumanuna, iwe to hefi'adi. Ma mei lomi manumanuna, tamanu ma'idei na pa'i, mei Haidaa iwe tonia a'ana.”

Fei Warea Hanunuu fei Habeaa fei Lau

²⁶Ma ana ina ware, “Ale'eni maumau fei haparaiaa mei Haidaa. Hemea rama'a fi sumaitalaneneneinaa ei lau i pe'ihapena. ²⁷Minaa ei poi ma arewaa, na'aa ina ma'igu o lo'e, ei lau, rona nusu ma habe ana ro'ou; ma mei rama'a mei, lomi na aida batanai ro'ei nusu. ²⁸Fei piye ua, fei i fahabeia—rawarawa fei pa'apa'a na sunai; nene, fei obana; ma laloo fei oba, ei launa. ²⁹Ma i we'idii ei fuana, mei rama'a na balainia ma hufu'aa ei fuana, uaa napa'aa fei au hufu'a.”

Fei Warea Hanunuu fei Lau Mustard

(Matthew 13:31,32,34; Luke 13:18,19)

³⁰Jesus na warediai, “O ware ba tawi'aa fei haparaiaa mei Haidaa ale'ei tamanu? O hanunuinia a'a tamanu? ³¹Tawi'ana ale'ena fei lau mustard, fei na pa'aa pusu'oroi laraa ei lau yeni malagufu. ³²Ma'uua, ei ro'aa faroia, na habe bauanai. Namina bauanaid'i'ininaa minaa ei haihai laloo pe'ihape. Ei rarana namina bauanai. Si'ei, ei manufidufidu na'aida guta a'a fei giogiona.”

³³Watauda ei mau warea hanunu Jesus nafane hawawagifanaa ei rama'a, ei na hawia ba ro'aa apa'ia. ³⁴Ma lo'e ina wareaa hepalo manumanu a'a ro'odu ba lo'e na hanunuinia. Ei unaa ro'ou ei otalai nenerana, Jesus na ware'italalafuinaa minaa ei manumanu.

Jesus na Famadinoa fei Lama

(Matthew 8:23-27; Luke 8:22-25)

³⁵Fei arewaa fei, i nofafilao, na ware a'a ei otalai nenerana ba, “O dii, o dinaa pepe.” ³⁶Rona di'ininaa ei watauda rama'a ma fatalenodugaa

Jesus pafoo fei wa, fei na hugidii pafona ma aunu. Ma ana na pa'i hefi'adiai wa rona aunufipui a'ana. ³⁷Ma ina una'aa fei baua lalarena ma fei agi na fuama'i'i ma na rata fei lama ma na fuama'i'inaa laloo fei wa ma anaa i lolo. ³⁸Jesus na ma'igu i mugi pafoo hepalo duduna. Ma rona funifunia ei otalai nenerana. “Feroia, lomi ona narapa'aa o'odu ba o'aa wawau'u?”

³⁹Na asi'aa ma warenaa a'a fei lalarena ma fei lama ba “O famadumu.” Fei lalarena na rere ma fei lama namina madino.

⁴⁰Si'ei na warenaa a'a ei otalai nenerana ba, “Tani hamo'amina ma'au ale'ei? Haa, atapo'o we'i naranaraa hamu'odu?”

⁴¹Ronamina ma'au ma fi'i'igai ba, “Rama'a bata meni ba fei lalarena ma fei lama, ana na guaipa'aa wareana?”

Fei Farawaniana mei Rama'a na Wadu'ia Pigea

(*Matthew 8:28-34; Luke 8:26-39*)

5 ¹Rona fatete pepe'i a'a fei gufu Gadara.^h ²Ma i'a upudi'ininaa fei wa Jesus, na dinamii a'ana hemea rama'a na wadu'ia hefaa spiriti hafelo,ⁱ noranamai a'a ei huapu. ³Ma inafane guta i a'a ei huapu. Lomi na hawia ba hemea i roro'ipa'ia. Ana lomi na hawia ei alatai pidaua. ⁴Ronamina bobo'inaa pinena ma panina wataua au ma'uua namina ba'amoro'aa ei alatai pidaua ma ei wao. Pa'aa lomi hemea rama'a ba i panarofitanipa'ia. ⁵Poi ma arewaa, i dupuaa ei huapu ma ei maugeni, imina aiharoharo ma hawihawi'aa ununa a'a ei mugoo.

⁶I fanunupa'aa Jesus rauaa, na ponifa'unaa du'una i ma'ana. ⁷Namina aiharoharopararai ba, “Tamanu ei nunumiamu a'au, Jesus, mena Na'uu mei Haidaa, mei napa'aa Pafeai? A'a fei haraa mei Haidaa oneipa'aa warefa'uai ba lomi o fagianainau!” ⁸Uatani, Jesus na waredii a'ana ba, “Wala'amai a'a mena rama'a mena, yoi, fena spiriti hafelo!”

⁹Si'ei, na i'iginia Jesus ba, “Hini haramu?”

Na ware ba, “Harau, Watauda, uaa hai'odu watauda.” ¹⁰Ma na i'igai watauda a'a Jesus ba apuna alofatatalainaa ro'odu fawelei.

¹¹Abaa po'o ma'ida moimoi ro'ei hanana papaa fei maugeni. ¹²Ma ei spiriti hafelo, rona i'iginiaa Jesus, “Onei alonaa hai'odu dupuaa ei moimoi; uga ba hai'ou wadu'aa ro'ou.” ¹³Si'ei, Jesus na ugainaa ei hafelo'a spiriti ma rona asi'adi'ininaa mei rama'a ma wadu'inaa ei moimoi. Puduui ei moimoi, ale'ena heguai pufaba'a. Rona ponil'u'upu papaa fei maugeni, pepe'i imina faro'ai ma pasinaa laloo fei ranu ma wawau'uma'e.

¹⁴Ei oma'ama'aa ei moimoi, rona ponibagua ma warefanaa ei rama'aa gufu ma ei gufu sugatata'aia ma ei rama'a, rona aunu ba ro'aa ma'a.

^h 5:1 Hefi'a ne'ia *Gadarenes*; hefi'adiai *Gergesenes* ⁱ 5:2 Greek *spiriti loloaa*; vv. 8 ma 13 anaa

¹⁵Ro'aa nomai a'a Jesus, rona fanunupa'aa mei na wadu'ia watauda pigea na guta lalawai ma namina rawanidiai; ma ronamina ma'au. ¹⁶Ei rona fanunuia, rona u'ufanaa ei rama'a tamanu bigi'aa Jesus a'a mei i wadu'ia pigea ma ana rona u'ufanaa ro'odu tamanu na pa'aa ei moimoi. ¹⁷Si'ei, ei rama'a rona i'igaifawe'i a'a Jesus ba inei di'ininaa fei gufuu ro'odu.

¹⁸Ma ei ba i hugi pafoo fei wa Jesus, mei rama'a, mei ro'aa wadu'ia ei pigea, na i'iginaa Jesus ba ana i aunuhugia. ¹⁹Lomi na ugainia Jesus, ma'uaa na ware ba, “Baguanaa gufu ma warefanaa ena gufumu ena bigi'aa mei Fasu a'amu ma fei faloloa'iana yoi.” ²⁰Si'ei, mei rama'a mei, na aunu ma u'u yei Decapolis' tamanu na bigi'ia a'ana Jesus. Ma minaa ei rama'a, rona ba'arofu.

Mei Nanao Ma'ea ma mei Pifine na Funu

(*Matthew 9:18-26; Luke 8:40-56*)

²¹I hugidiai pafoo wa Jesus ma fatetediai pepe, abaa po'o ma'ida ei rona hoaninia piye. ²²Hemea ei bauaniaa fei synagogue, harana Jairus na nomai yei, fanunupa'aa Jesus ma fapasi o'igoana. ²³Ina i'igifininaa minaa ei naranarana a'a Jesus ba, “Mei na'uu, baduu pifine, anaa i ma'e. Oneipo'o nomai ma augaa fei panimu pafona ba nei pedu fei funuana ma i gutadiai.” ²⁴Si'ei, na aunuhugia Jesus.

Abaa po'o rama'a, ei ro'aa nenegia ma puroroinia. ²⁵Ma hemea pifine yei nafane'o wigiwigii namona, ale'ena hefua ma heguai igisimasi. ²⁶Watauda lo'otaa, rona roinia ma'uaa, ei fi'ina na ude'ualao. Namina pedu ei mugoo po'ina, ma'uaa fei funuana lomi na u pedu. Namina apoi ua. ²⁷I guainaa ei u'ugaa Jesus a'a hefi'a, na talaimai nenee Jesus dupuaa ei watauda rama'a ma na idoa fei hawaa uguu Jesus. ²⁸Uatani na nara ale'ei ba, “Nabaa a ido'uaiaa fei hawaa uguna, awe rawani.” ²⁹Ana ei ua, lomi na fai wigiwigidiai fei namona ma na nanamuinia ba nawe pedu fi'ina.

³⁰Ana ei ma na nanamuinia Jesus ba ma'ida faufauna na di'ininia ma na momo'ai dupuaa ei rama'a ma i'igai ba, “Hini na idoa fei hawaa uguu?”

³¹Rona ware ei otalai nenerana, “Ona fanunuia eni watauda rama'a, rona puroroinio. Batanai ei o i'igai ba, ‘Hini na idoa?’ ”

³²Ma'uaa Jesus fimina fanunula-barainia ba hini na bigi'aa fei.

³³Si'ei, mei pifine na aida ba na hoto fei namo, na nomai ma fapasi i fasuu hunana ma namina ma'aufunurere ma warefa'uai a'ana. ³⁴Ina warenaa a'ana ba, “Mena na'uu, fei we'iaa naranaramu na farawaninio. Aunufarawani ua. Ona ala a'a fena fi'iamu.”

³⁵Ana fi wareware ua Jesus, hefi'a noramiaa ro'ou humuu Jairus, mei famamoaa fei synagogue, rona warenaa a'a Jairus ba, “Mei na'umu baduu pifine na ma'edii. Tani o fa'udeguguaa unuu mei feroia?”

³⁶Na guai'au'uaialao ei wareaa ro'odu Jesus ma na ware a'a mei famamooa fei synagogue, “Apuna ma'au; onei narafawe'i ua.”

³⁷Lomi na ugainaa hemea ba i nenegia; uniaa Peter ma laguei filofui, James ma John. ³⁸Ma ei ro'aa nosufudailao humuu Jairus, mei bauaniaa fei synagogue, Jesus na guaipa'aa ei rama'a, ronamina waigi ma aimemewai. ³⁹Na wadu'ai ma i'igainaa ro'odu ba, “Tani hamomina waigi ma aimemewai? Mei baduu, lomi na ma'e. Na ma'igu ua.” ⁴⁰Ma'uaa rona fadina.

I fa'asi'adigaa ei rama'a, na dugaa mei ama ma inaa mei baduu ma ei otalai nenerana, ei ro'ou a'ana ma rona wadu'ainaa laloo humu a'a mei baduu. ⁴¹Na tauaa panina ma na warenaa a'ana, “Talitha koum!” (hanuna ba, “Mena baduu pifine, a warenaa a'amu, asi'aa!”). ⁴²Ana ei ua, mei baduu na ufalarai ma tatalai (igisimasina, hefua ma heguai). A'a fei, ronamina ba'arofu. ⁴³Ina warefawe'i a'a ro'odu ba ronei'aa warewareaa feni a'a nemea ma ronei fani hanaa mei baduu.

Mei Mamama'a Lomi Ro'aa Ma'auia

(*Matthew 13:53-58; Luke 4:16-30*)

6 ¹Jesus na di'ininaa yei ma hadiwe'innaa gufuna, ro'ou ei otalai nenerana. ²I nopa'aloo fei Sabbath, na una'aa ma feroinaa ei rama'a laloo fei synagogue. Ma watauda ei rona guainia, namina nanawala puda a'ou.

Ma rona i'igai “Po'o tonana hitani eni manumanu eni, meni rama'a meni? Tamanu fei apa'a, ina tonia ba ana imina bigi'aa ei foigia! ³Haa hemeni, fadufadua ua! Ana meni na'uu Mary ua, mei lofuu James, Joseph,^k Judas ma Simon! Ma eni agina ana a'a o'odu yeni!” Ma namina mamananu unuu ro'odu a'ana.

⁴Jesus na warenaa a'a ro'odu, “Ana a'a fei gufu'uana, dupuaa ei gufuna ma laloo fei humuna, hemea mamama'a, lomi ro'aa ma'auia.” ⁵Lo'e na hawia ba i bigi'aa ne'aa foigia yei ma'uaa na augaa panina pafuu hefi'a ei funua ma farawaninaa ro'odu. ⁶Ma na ba'arofu a'a ro'odu ba lo'e na we'i naranaraa ro'odu.

Jesus na Aloaa ei Hefua ma Helagui

(*Matthew 10:5-15; Luke 9:1-6*)

Jesus na tatalai ma feroinaa ei rama'a a'a hepapalo gufu. ⁷Na haronaa a'ana ei Hefua ma Helagui ma alofahelalaguinaa ro'odu ma fani forafora a'a ro'ou ba ronei muainaa ei spiriti hafelo.^l

⁸Si'eni, eni wareana: “Apuna notonaa hefi'a manumanu a'a fena tatalaiaa hamu'odu—lomi du'ua, raba o mugoo po'i laloo ena adii

^k 6:3 Warea Greek *Joses*, ana fei hara *Joseph* ^l 6:7 Warea Greek *spiriti loloaa*

hamu'ou—ma'uaa, heina o ua. ⁹Hamonei rafe supinai, ma'uaa lomi pafuaa susu. ¹⁰Ma ena hamona wadu'ainaa hepalo humu, hamonei guta yena, nopa'awii fena ba hamo'aa di'ininaa fena gufu fena. ¹¹Ma na'aa hefi'a gufu, lo'e ro'aa fagutanaa hamu'ou o guaipa'aa wareaa hamu'ou, foifoiaa piyee pinee hamu'ou, ale'ena fama'ama'aa ro'ou ba rona tata.”

¹²Rona aunu ma u'ufanaa ei rama'a ba ronei filoginaa naranaraa ro'odu. ¹³Rona fawala'anaa watauda pigea, igi pao pafoo watauda ei rona funu ma farawaninaa ro'odu.

Na Waoro Huua John, mei Pudugufaia

(Matthew 14:1-12; Luke 9:7-9)

¹⁴Mei Hapara Herod na guainaa fei, uaa fei haraa Jesus, nawemina bauanai. Hefi'a, rona ware^m ba, “John, mei Pudugufaia na ma'elele'aa ma si'ei na pa'i faufauna ba i bigi'aa ei foigia.”

¹⁵Hefi'a, rona ware ba, “Hia Elijah.”

Ma hefi'adiai, rona ware ba, “Hia hemea mamama'a, ale'ei hemea mina mina.”

¹⁶Ma'uaa mei Hapara Herod, i guainaa fei, na ware “John, mei una moro'aa huana, na ma'elele'aa!”

¹⁷Uaa Herod na ware ba ronei panarofaa John ma roro'inia ma aunaa hia bobo'aia. Ina bigi'aa fei, uaa mei haroo mei lofuna Philip, harana Herodias, na lalainia. ¹⁸Hamatee John nafane wareware a'a Herod ba, “Lomi na wanewane ba o tonaa mei haroo mei lofumu.” ¹⁹Si'ei, namina bidi unuu Herodias a'a John ma ba i fo'afama'eia, ma'uaa lomi na hawia, ²⁰uatani Herod na ma'uaa John ma na'o lawagia, uaa ina aida ba John napa'aa wanewane ma na apunai. Herod, ei ina'aida guta a'a John ma guainaa ei u'ugana, namina hamamagua,ⁿ ma'uaa na pa'i nunumiana ba i guainaa ei u'ugana.

²¹Inawe pa'aa fei rawani'a au. A'a fei arewaa waniniana, Herod na bigi'aa fei baua hananaa a'a ei bauaniaa gufu, ei bauaniaa ei fo'aa mawe ei bauaniaa Galilee. ²²I wadu'aimai mei baduu pifine na'uu Herodias, na ufa'ufa. Namina fani'eni'ea Herod mawe ei ro guta hananafipui a'ana.

Mei hapara na warenaa a'a mei baduu pifine: “I'iginau tamanu nunumiamu ma a fanio.” ²³Ma ina fa'unai a'a mei baduu pifine ba “Tamanu o i'iginia, a pa'aa fanio nopa'awii hesuwi feni haparaiau.”

²⁴Ina asi'aa ma warenaa a'a mei inana, “Yau a i'iginiaa tamanu?”

Na ware mei inana, “Fena tabaa John, mei Pudugufaia.”

²⁵Ana ei, mei baduu pifine na wadu'aifanaa fei i'ligaia a'a Herod: “Na nunuminio ba onei fanau e'eni ua fena tabaa John, mei Pudugufaia pafoo hepalo tabetabe.”

^m 6:14 Hefi'a ne'ia mina ba *Ifi warelao* ⁿ 6:20 Hefi'a ne'ia mina ba *ei u'ugana, ina bigi'aa watauda manumanu*

²⁶Mei hapara, namina bauana fei faloloa'iana, ma'uua si'ei ba inapo'o fa'unaidii ma lomi na nunuminia ba i mamafa puda'a ei roifi guta hanana a'ana, lomi ba i filoginaa wareana a'a mei baduu pifine. ²⁷Si'ei, na alomaduareinaa hemea moro'aa hua ba neiree morotonamii fei tabaa John. Na aunu mei, dinaa humuu bobo'aia ma lafigifamosuaa fei huua John ²⁸ma na notabeamai fei tabana pafoo fei tabetabe. Ina fanaa mei baduu pifine ma hia, na fanaa mei inana. ²⁹Ro'aa guainia ei otalai neneraa John, rona nomai, tonaa fei hudi ununa ma augia laloo huapu.

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a

(*Matthew 14:13-21; Luke 9:10-17; John 6:1-14*)

³⁰Ei apostle, rona figupuimai a'a Jesus ma warefania minaa ei bigi'a ma feroiaa ro'odu. ³¹Si'ei ba abaa po'o ma'ida ei ro'ei'u nomai ma nolao, pa'aa lomi na pa'i au ro'odu ba ro'aa hanana. Na warenaa a'a ro'odu Jesus ba, "Uniaa hamu'odu, hamonei nomai a'au ma o dinaa hefawala lomi wawaigia ba hamo'aa gutafawenai."

³²Si'ei, rona aunu uniaa ro'odu pafoo wa ma aununaa fawelei lomi rama'a. ³³Ma'uua wataudaa, rona fanunu'apa'aa ro'odu ma ei rama'a gufu pedu, rona poni'uanaa pinee ro'odu. Ronare'o susufudai ma nene, Jesus ma ei otalai nenerana. ³⁴I fatete Jesus, na fanunuia ba abaa po'o rama'a rona oma'adii. Namina faloloa'inaa ro'odu, uatani ro'ou ale'ei ei sipsipi lo'e oma'ama'aa ro'odu. Si'ei, na feroinaa ro'odu watauda manumanu.

³⁵Ma eni, anaa i lolo fei halo. Si'ei, rona dinaa a'ana ei otalai nenerana ma ware ba "Namina raua faweleni ma namina fafidii. ³⁶Aloaa eni rama'a ba ronei aunulalabarai hanaa ro'ou a'a hefi'a ena gufu ma pono hanaa ro'odu."

³⁷Ma'uua ina ware, "Hamonei fani hanaa ro'odu."

Rona warenaa a'ana, "Nabaa ale'ei, i tonaa pono'aa hemea bigi'a ale'ena fainaroo puda!° Pa'aa wareamu ba hai'ou'aa suminaa mugoo po'i ale'ei ma pono faraa pidaua ma fani hanaa ro'ou?"

³⁸Ina i'igai, "Hefiga faraa pidaua hamona pa'i? Wi ma'a."

Ro'aa apa'idigia, rona ware ba, "Haipani faraa pidaua ma guapalo nia."

³⁹Si'ei, Jesus na warenaa a'a ro'ou ba ronei fagutanaa ei rama'a ma figupuinaa ro'ou pafoo ei guana mamarawii. ⁴⁰Si'ei, rona guta. Hefi'a gupu, hefa pu'u ma hefi'a gupu, haipani pa'ania. ⁴¹Na tonaa haipaniei faraa pidaua ma guapaloei nia, aranaa pafea, ware 'ta', digedigea ei faraa pidaua ma fanaa ei otalai nenerana ba ronei fanaa ei rama'a. Ana na alaginaa guapaloei nia a'a minaa ei rama'a. ⁴²Minaa ro'ou, rona hananamagu ⁴³ma ei otalai nenerana, rona tonaa hefua ma guapalo pa. Ma ei pa, ronamina pepesu a'a ei masii faraa pidaua ma nia. ⁴⁴Puduu ei wawane rona hanana, haipani pufaba'a.

° 6:37 Greek *i tonaa enu pu'u denarius*

Jesus na Talai Pafoo Agi
(*Matthew 14:22-33; John 6:15-21*)

⁴⁵Ana ei, Jesus na ware a'a ei otalai nenerana ba ronei hugi a'a fei wa ma ronei'o a'aunudinaa Bethsaida. Ma hia, fido'odii aloaa fei gupuu rama'a. ⁴⁶I di'inidigaa ro'ou, na aununaa papaa hepalo maugeni ba i lafulafu.

⁴⁷I nofafilao, fei wa na pa'idigaa memewaa fei agi ma unaiana piye. ⁴⁸Na fanunuaa ei otalai nenerana ro'eimina poreifawe'i, uaa fei lalarena na agisuafaa ro'odu. Ale'ena watolaa oduai ma oloroa ido'o mafufuo, Jesus nawe aununaa a'a ro'odu. Na tatalai ua pafoo agi ba i falogiaa ro'ou. ⁴⁹Ma'uaa, ei ro'aa fanunupa'ia fi tatalai pafoo agi, ronamina aimemewai, uaa ei naraa ro'odu ba hia, hani'u. ⁵⁰Si'ei ba minaa ro'ou pedu na fanunupa'ia ronamina ma'au.

Ana ei ua, ina warenaa a'a ro'odu ba, “Gutafarawani ua! Yau meni. Apuna ma'au.” ⁵¹Ma na hugilao a'a ro'ou pafoo wa ma fei lalarena na rere. Ronamina ba'arofo, ⁵²uaa lomi rona'u apa'ima'aiaa ei bigi'aa Jesus a'a fei faraa pidaa; namina waiwai tabaa ro'odu.

Jesus na Farawaninaa ei Funua i Gennesaret
(*Matthew 14:34-36*)

⁵³Ro'aa سوالao, rona fatete yei Gennesaret ma pe'i yei. ⁵⁴Ana ei ro'aa rofo'upu pafoo fei wa, ei rama'a, rona fanunu'apa'aa Jesus. ⁵⁵Ei rama'a ei, ronamina poni ua yei tadiwe'aia ma noporoporo'aa ei funua pafoo ei hafena unuu ro'ou aununaa hitani rona guainia ba Jesus yei. ⁵⁶Ma nabaa i aununaa hitani—a'a ei pusu'o gufu, baua gufu, o sugatata'aia, rona fahainopaa ei funua papaa ei humuu alo'alo. Ma ronamina i'igifawe'i a'ana ba nei ugainaa ro'odu ba ro'aa idooa fei supuu susuna. Ma minaa ei rona idooa, na pedu ei funuaa ro'odu.

Ei Feroia Noranamai a'a ei Upu Mina
(*Matthew 15:1-9*)

7 ¹Ei Pharisee mawe hefi'a feroiaa law, ei noramiaa ro'odu Jerusalem, rona figupui a'a Jesus ma ²fanunupa'aa hefi'a ei otalai nenerana, ro'ei hanana ma na loloo panii ro'odu. Lomi ronado'o huwe panii ro'odu. ³(Ei Pharisee ma minaa ei Jew, lomi ro'aa hanana na'aa lomi ronado'o huwe panii ro'odu ale'ei maumau ei upuu ro'odu. ⁴Ma ena rona hadiwe'imai a'a ena humuu alo'alo, lomi ro'aa hanana nabaa rotawe huwe. Ronamina neneraa watauda maumau ei upuu ro'odu. Ale'ena fesuaa ena bara, ena pe'i ranu ma ena babagii.)^p

^p 7:4 Hefi'a ne'ia mina ba *pe'i ranu, pe'i ranu babai ma tawaa hananaa*

⁵Si'ei, ei Pharisee ma ei feroiaa law, rona i'igainaa Jesus ba, “Tani ei otalai neneramu, lomi rona neneraa maumau ei upuu o'odu ma rona hanafininaa lolo panii ro'odu?”

⁶Ina ware ba, “Naminapa'aa balawia ei wareaa mamama'a Isaiah ei idii wareaa hamu'ou ena ware'oni, ale'ei fei ne'ia ba:

“ ‘Eni rama'a eni, pa'aa ware ua umuu ro'odu ba rona ma'auau, ma'uaa ei naranaraa ro'odu namina raua a'au.

⁷Lomi hanuu losuiaa ro'ou yau;

ena mau feroiaa ro'odu, rona feroinaa ena law ena pagipagiaa rama'a.’

⁸Hamonadii rawa'a'afinaa ei wareaa mei Haidaa ma panaro'uaiaa maumau ei upuu hamu'odu.”

⁹Ma na warenaa a'a ro'ou: “Rafee hamu'ou autadidiaa ei wareaa mei Haidaa ba hamo'aa neneraa⁹ maumau ei upuu hamu'odu! ¹⁰Moses na ware ba, ‘Ma'auaa amamu ma inamu,’ ma ‘Hini i warefafeloa amana o inana, ronei fo'afama'eia.’^r ¹¹Ma'uaa hamona ware ba nabaa hemea na warenaa a'a mei amana o inana: ‘Tamanu ei manumanu ba o tonia a'au, Corban’, (hanuna ba lomi i fani a'a amana ma inana, uaa manumanuu mei Haidaa) ¹²ma hamona apunainia ba inei'aa fai bigi'aa ne'a manumanuu amana o inana. ¹³Si'ei, hamona suminaa ei wareaa mei Haidaa a'a ena maumau ena upuu hamu'ou, ena hamonamina'o totonamai. Hamonamina bigi'aa watauda manumanu ale'ena.”

Ei Manumanu i Faloloaa Rama'a

(Matthew 15:10-20)

¹⁴Jesus na harodinaa a'ana fei gupuu rama'a ma ware, “Guainau minaa hamu'odu. Hamonei apa'aa feni. ¹⁵Lomi hepalo manumanu i aunaa poana hemea ba i faloloaia ma'uaa, fei i norai laloo iana i ‘faloloaia.’ ” ¹⁶s

¹⁷I di'inidigaa fei gupuu rama'a ma i wadu'ainaa fei humu, rona i'iginia ei otalai nenerana fei warea hanunu. ¹⁸Na i'igai, “Haa, namina loto adiaa hamu'ou? Lomi hamona aida ba na'aa hepalo manumanu na wadu'ainaa laloo hemea, noranalao augu, lomi i faloloaia? ¹⁹Uaa lomi na dinaa laloo fei naranarana ma'uaa, na dinaa laloo fei pahanana ma hinene, na lele'aa.” (Ei i wareaa fei, Jesus na ufugia ba minaa ei du'ua, na rawani.)

²⁰Ma ina warelao ba, “Ena na lele'amai laloo iaa hemea, si'ena, ena na faloloaia, ²¹uaa, i lalona, na lele'amai ena hafelo'a naranara, ena fitatafipa'aia, fafanaoa, fo'afama'e, fiharoharoipa'aia, ²²wawa'ai poa, fafeloa rama'a, sifisifi'a, unara'uaiaa ei hafelo'a, nanamaia, ena sifisifi warea ba i fafeloa nemea, mamagugua ma ena bigi'aa a'afoloia. ²³Minaa eni hafelo'a eni, noranamai laloo iaa hemea ma na faloloaia.”

¶ 7:9 Hefi'a ne'ia ba *fa'asi'anaa* ¶ 7:10 Leviticus 20:9 § 7:15-16 '*faloloaia.*' 16 *Hini na pa'i adiana ba i guai, inei guai.*

Fei Narafawe'iaa mei Pifinee Syrophoenicia
(*Matthew 15:21-28*)

²⁴Jesus na di'ininaa fei gufu fei ma aununaa fawelei na rafi'inaa Tyre.^t Na wadu'ainaa hepalo humu. Lomi na nunuminia ba nemea i aida ma'uaa, pa'aa lomi na opa'aipa'ia ba hia yei. ²⁵Ina pa'i hemea pifine yei ma mei pifine mei, na pa'i na'una, pusu'o baduu pifine, mei na wadu'ia hefaa spiriti hafelo." Mei pifine mei, ana ei i guania ba Jesus yei, ina nomai ma fapasi fasuu hunaa Jesus. ²⁶Mei pifine, hia Greece. Waniniana Syrian Phoenicia. Namina i'igifawe'i a'a Jesus ba neipo'o fawala'anaa fei pigea a'a mei na'una.

²⁷Na warefania, "Ei pa'aa baduu (ale'ei, ei na'uu Israel), roneido'omina hanaiaa ei rona nunuminia, uaa lomi na wanewane ba o'aa tonaa ei hanaa ei pa'aa baduu ma fanaa ei hapee ro'odu ponoto."

²⁸Ina ware ba, "Pa'aa fa'ua, mena Fasu ma'uaa ei ponoto haroo tawa, rona hanaiaa ei masii du'ua, ei lomi rona hanaia ei baduu."

²⁹Ma ina warenaa a'ana ba, "Hamatee ona ware ale'ena, te, onei nowau. Fena pigea na di'inidigaa mena na'umu."

³⁰Ina aununaa gufuna ma fanunupa'aa mei na'una na haino pafoo tawa ma fei pigea na di'inidigia.

Na Pedu Lotoaa Adia ma na Ba'atawara Umuu mei Rama'a

³¹Jesus na di'ininaa malalaa Tyre, aunua'ailao Sidon, upu'ailao a'a fei Agii Galilee ma aununaa fawelei Decapolis.^v ³²Yei, hefi'a rona duginamii a'a Jesus hemea na loto adiana ma pa'aa lomi na warewarepa'i. Ma ronamina warefawe'i a'ana ba ineipo'o augaa fei panina pafoo mei.

³³Nenee fei, ina dugi'u'uginia ma laguna raua a'a fei gupuu rama'a, Jesus na augaa ei ana'anana laloo adiaa mei rama'a. Ma ina huwi ma idoa fei rawerawee mei rama'a. ³⁴Na aranaa pafea, fawenaifatemu ma warenaa a'ana, "Ephphatha!" (hanuna ba "Ma'awawa"). ³⁵A'a fei, guapaloei adiana nawe ma'awawa ma fei rawerawena nawe tatawei ma warewarepa'i.

³⁶Jesus na warefawe'i a'a ro'odu ba ronei'awe warefanaa nemea, ma'uaa ena na'aida ware ale'ei, ana ro'eimina'u fiwarei'uaia. ³⁷Ei rama'a, ronamina ba'arofo. Rona ware, "Namina bigifarawaninaa minaa ei manumanu. Ana na farawaninaa ei lotoo adia ma ei lomi rona warewarepa'i."

Jesus na Faguaa Gunaroa Pufaba'a
(*Matthew 15:32-39*)

8 ¹A'a ei arewaa ei, hepalodiai baua gupuu rama'a, rona figupui. Si'ei ba pa'aa lomi hanaa ro'ou, Jesus na haronaa a'a ei otalai nenerana

^t 7:24 Watauda ne'ia mina ba Tyre ma Sidon ^u 7:25 Warea Greek spiriti lolooa

^v 7:31 Hanuna fei warea Greek ba Hefua Gufu

ma ware, ²“Na pa'i faloloa'iau a'a eni rama'a rona oafipuidii a'au oduai arewaa ma lomi du'ua ba ro'aa hanana. ³Nabaa a alonaa ro'odu gufuu ro'ou ma ro'aa notonaa baoaa ro'odu, ro'aa nomaralelelao tala, uaa gufuu hefi'a ro'odu, rauaa.”

⁴Rona ware ei otalai nenerana, “Feni rauaa gufu ale'eni, i to hitani faraa pidaua hemea ba i faguua ro'odu?”

⁵Na i'igai Jesus, “Hamona pa'i hefiga faraa pidaua?”

Rona ware, “Olorompalo.”

⁶Ina ware a'a ei rama'a ba ronei guta pafoo malagufu. I todigaa ei olorompalo faraa pidaua ma waredii ba 'ta', na bidigedigeia ma fanaa ei otalai nenerana ba ronei augia i ma'aa ei rama'a ma rona bigi'ia ale'ei. ⁷Ana rona pa'i ma'ida pusu'o nia; ma ana ina ware ba 'ta' ma warenaa a'a ei otalai nenerana ba ronei alaginia. ⁸Ei rama'a, rona hanana ma ronamina magu. Hinene, ei otalai nenerana, rona paiaa olorompalo pa, na pepesu ei dufuu du'ua. ⁹Ina pa'i ale'ei gunaroo pufaba'a wawane yei. I alodigaa ro'ou, ¹⁰na hugi pafoo wa a'a ei otalai nenerana ma dinaa fawelei Dalmanutha.

Ei Pharisee, Rona I'igainaa Hepalo Foigia

(Matthew 16:1-4)

¹¹Ei Pharisee, rona nomai ma rona'aa fiharei a'a Jesus. Si'ei ba ro'aa mania, rona i'igainia ba nei fama'aa ro'odu hepalo foigia i norai pafea. ¹²Inamina fawenaitemu ma ware, “Tani taweni ro i'igainaa hepalo hilalaa foigia ba unei fama'aa ro'ou? A warefa'uai a'a hamu'ou, lomi ba awe fama'aa ro'ou.” ¹³Na di'ininaa ro'ou, na hugidiai pafoo wa ma aununaa pepei.

Fei Fafuafuaa ei Pharisee ma Herod

(Matthew 16:5-12)

¹⁴Ei otalai nenerana, rona madi'inia ba ro'aa notoo faraa pidaua ma'uaa, rona pa'i hepalo faraa pidaua a'a ro'ou pafoo wa. ¹⁵Jesus na aweinaa ro'ou, “Oma'ama'a. Hamonei oma'ama'aa hamu'ou a'a fei fafuafuaa ei Pharisee ma Herod.”

¹⁶Rona fiwareinaa fei ma ware, “Woro ei i ware ale'ei uaa ba lomi ona pa'i faraa pidaua.”

¹⁷Na apa'idigaa ei fiwareiaa ro'ou, na i'igainaa ro'ou Jesus, “Tani hamu'ou fiwarei ba lomi hamona pa'i faraa pidaua? Ana hamotapo'o fanunu'apa'ia? Na waiwai tabaa hamu'ou? ¹⁸Hamona pa'i puda hamu'ou ma ana lomi hamona'u fanunupa'i ma na pa'i adiaa hamu'ou ma ana lomi hamona'u guaipa'i? Ma ana lomi hamona'u nonominia? ¹⁹Ei a bidigedigea haipaniei faraa pidaua a'a ei haipani pufaba'a, hefiga pa na pepesu a'a ei masii faraa pidaua hamona tonia?”

Rona ware, “Hefua ma guapalo.”

20 “Ma ei a bidigedigeaa ei olorompalo faraa pidaua a'a ei gunaroa pufaba'a, hefiga pa na pepesu a'a ei masii faraa pidaua hamona tonia?”

Rona ware ba, “Olorompalo.”

21 Ina warenaa a'a ro'odu ba, “Ana hamotapo'o apa'ia?”

Hemea Pudawerai Yei Bethsaida nawe Fanunupa'i

22 Rona sufudai Bethsaida ma hefi'a rama'a, rona dugamii hemea pudawerai a'a Jesus ma i'igifawe'i a'ana ba inei idoia. 23 Na tauaa panii mei pudawerai ma noduginaa hia auguu fei gufu. I huwidigaa puda me i rama'a ma audigaa panina pafona, Jesus na i'igai, “Ona fanunupa'i hepalo manumanu?”

24 Na aranaa pa'udu ma ware, “Na fanunupa'i rama'a; rona fafanunu ale'ei haihai, rona tatalai.”

25 Jesus na augaa panina hepodiai puda me i rama'a. Si'ei, fei pudana na wera ma na fanunupa'i ma fanunufarawanipa'aa minaa ei manumanu.

26 Ba i alohadiwe'idinia humuna, Jesus na ware, “Apuna famaua gufu.”^w

Peter na Ware ba Jesus, Hia Mei Christ

(Matthew 16:13-20; Luke 9:18-21)

27 Jesus ma ei otalai nenerana, rona aununaa ei gufu papaa Caesarea Philippi. I ma'aa tala, ina i'iginaa ro'odu, “Ei rama'a, rona ware ba yau hini?”

28 Rona ware, “Hefi'a, rona ware ba yoi John, mei Pudugufaia; hefi'a ba Elijah; ma hefi'adiai ba hemea ei mamama'a.”

29 Ina i'igai, “Ma hamu'ou? Hamona ware ba yau hini?”

Na ware Peter ba, “Yoi, mei Christ.”^x

30 Jesus na aweinaa ro'odu ba ronei'aa warefanaa nemea ba hia hini.

Jesus na Ware'augaa fei Ma'eana

(Matthew 16:21-28; Luke 9:22-27)

31 I dii, na feroinaa ro'odu ba mei Na'uu Rama'a, neipa'aa tonaa fil'ina a'a watauda manumanu ma ro'aa ofadugia ei bauaniaa gufu, ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law. Ma hefi'a, rowe fo'afama'eia ma nenee oduai arewaa, i asi'adiai. 32 Ina fa'arewaiiaa feni ma Peter na dugitata'ainia ma warehota'ia.

33 Ma'uua i momo'ai ma fanununaa ei otalai nenerana, na hota'aa Peter, “Dinaa neneu, Satan! Lomi ona pa'i naranaramu a'a ei manumanuu mei Haidaa, ma'uua ei manumanuu rama'a.”

^w 8:26 Hefi'a ne'ia ba *Apuna wi warefanaa hemea i gufu* ^x 8:29 O, *Messiah*. “Mei Christ” (Greek) ma “mei Messiah” (Hebrew) hanuu guapaloei ba “Mei rona ipinaa tabana pao.”

³⁴Ma ina haronaa a'ana fei gupuu rama'a mawe ei otalai nenerana ma ware ba, “Hini ba i nenerau, inei rawa'a'afai a'a ei nunumiana, tonaa fei hawafolona ma nenerau. ³⁵Uaa hini ba i panarofaa fei harenuana,^y iwe pa'ai ma'uaa, hini i fapa'ainaa fei harenuana a'au ma a'a fei rawani'a warea, i tela. ³⁶Tamanu rawani'ana nabaa hemea i tonaa minaa feni malagufu ma'uaa na fapa'ainaa fei harenuana? ³⁷O, tamanu i fania hemea ba i filoginia a'a fei harenuana? ³⁸Nabaa nemea na mamafa a'au ma ei wareau laloo feni au taweni, feni rona fiharoharoipa'ai ma pepesu a'a ei maumau hafelo, te, ana iwe mamafa a'ana mei Na'uu Rama'a ena na nomai wagii fei haweraa mei Amana fipui a'a ei apunaia alo'alo.”

9 ¹Ma ina warenaa a'a ro'ou ale'ei ba, “A warefa'uai a'a hamu'ou. Hefi'a eni ro ufalarai yeni, ro'ado'o fanunuaa fei haparaiaa mei Haidaa na nofininaree fei faufau, nene rowe ma'e.”

Fei Hudi Unuu Jesus na Filogii
(*Matthew 17:1-13; Luke 9:28-36*)

²Nenee oloroa arewaa Jesus na nodugaa Peter, James ma John. Ma uniaa ro'ou, rona faneaa hepalo tarea maugeni. Yei, i ma'aa ro'odu, na filogii fei maumauna. ³Fei lawalawana namina po'i agime. Fei po'iana, lomi na fipupuduinaa eni fesuaa hemea yeni malagufu. ⁴Laguna fa'arewa pudaa ro'odu Elijah ma Moses ma laguna fiwarewarei a'a Jesus.

⁵Peter na warenaa a'a Jesus, “Rabbi, na rawani ba o'ou yeni. Ina rawani ba hai'odu bigi'aa odumanu pale. Hepalo yoi, hepalo Moses ma hepalo Elijah.” ⁶(Lomi ina aida ba i wareaa tamanu. Ronamina ma'aufafelo).

⁷Ma, hepalo papalei na sufudaimai ma hawaipa'ainaa ro'odu ma hepalo lao na warerai a'a fei papalei: “Simeni, meni Na'uu, meni yau na haguia. Guainia!”

⁸Ana ei ua ma ro'aa fifanunui, lomi hemeadiai rama'a a'a ro'ou, uniaa Jesus.

⁹Ei roi upugio a'a fei maugeni, Jesus na warefawe'i a'a ro'odu ba ronei'aa warefanaa nemea ei rona fanunuia hawina na asi'adii a'a fei ma'ea mei Na'uu Rama'a. ¹⁰Rona'o to'uaia a'a ro'odu ma fiwarewarei ba tamanu hanuu fei asi'ana a'a fei ma'ea.

¹¹Ma rona i'iginia ba, “Tani ei feroiaa Law, ro'aa ware ba rawarawa nei nomai, Elijah?”

¹²Jesus na ware, “Pa'aa fa'ua ba neido'o nomai Elijah ma pagihadiwe'inaa minaa ei manumanu. Tani ro'aa ne'inia ba mei Na'uu Rama'a neimina tonaa fi'ina ma hararasia? ¹³Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba na nodigimai Elijah ma rona bigi'ia a'ana minaa ei manumanu ale'ei nunumiaa ro'ou, ana ale'ei ro ne'inia.”

^y **8:35** Hanuna warea Greek ba *faweweni*, o *laloo naranara*; v. 36 anaa.

Fei Wala'anaa fei Spiriti Hafelo a'a mei Baduu Wawane
(*Matthew 17:14-20; Luke 9:37-43a*)

¹⁴Ro'aa nomai, rona fanunupa'aa ei feroiaa Law, roi fiharenii a'a hefi'adiai otalai nenera ma hefa baua gupuu rama'a. ¹⁵Ana ei ro'aa fanunupa'aa Jesus minaa ei rama'a, rona ba'arofofafelo ma ponisuafinia.

¹⁶Ina i'igai, “Tamanu ei fihareniaa hamu'ou a'a ro'ou?”

¹⁷Na ware hemea dupuaa ro'odu, “Mena feroia, una dugamii meni na'uu, baduu wawane, meni na wadu'ia pigea. Ma fei pigea, na fafanaonaa laona ma lomi na wareware. ¹⁸Ena inafane'o guafia, na bainafa'inia malagufu. Ina pugapugaa poana, fi'u'uinaa difona ma na waiwai ununa. Una i'igainaa ei otalai neneramu ba ronei fawala'ania ma'uaa lomi rona hawia.”

¹⁹Jesus na ware, “Hamu'ou ena rama'aa taweni, lomi na we'i naranaraa hamu'ou. Ipo'o pedu nahaiga fena maumau hamu'ou ale'ena? Dugifanamiau mena baduu.”

²⁰Si'ei, rona dugialao ma i fanunupa'aa Jesus fei pigea, maduare ua na fa'a'erapurapuaa unuu mei baduu. Ina pasinaa malagufu, weloweloi ma na pugapugaa poana.

²¹Jesus na i'igainaa mei amaa mei baduu, “Figa malaa gutanana ale'eni?”

Ina ware, “Ena ifi badui ²²nopa'amii wagieni, ina'o suminia hafi o ranu ba i fo'afama'eia. Ma'uaa nabaa ona hawia ba o bigi'aa he'a manumanu, te, faloloa'inaa hai'ou ma hadumaa hai'ou.”

²³Jesus na ware, “Ei wareamu ba, ‘Nabaa una hawia’? Minaa ena manumanu na ma'atalaa a'a hini na we'i naranarana.”

²⁴Ana ei ua, mei amaa mei baduu na haroharo ba, “Na we'i naranarau. Hadumau a'a feni naranarau, fena lomi na we'i!”

²⁵Ma i fanunuia Jesus ba roi ponimai fawelei a'ana, ei watauda rama'a, na warehota'aa fei spiriti hafelo,^z “Mena pigea, mena lotoo adia ma umuloo, a warefania, wala'amai a'ana ma onei'awe wadu'aidinia.”

²⁶Fei pigea na aimemewai, na fa'a'erapurapuaa ununa ma wala'aa. Mei baduu na fafanunu ale'ena hemea ma'ea. Si'ei, watauda, rona ware ba, “Ina ma'e.” ²⁷Ma'uaa Jesus na tauaa panina, fa'ufalaginia ma ina ufularai.

²⁸I wadu'aidiginaa fei humu Jesus, ei otalai nenerana, rona i'iginia ei uniaa ro'odu, “Tani lomi hai'ouna fawala'apa'ia?”

²⁹Ina ware, “Fena maumau ale'ena, i no'uamai a'a fei lafulafua.”^a

Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(*Matthew 17:22,23; Luke 9:43b-45*)

³⁰Rona di'ininaa fawelei ma talaifalaginia Galilee. Jesus lomi na nunuminaa nemea ba nei aida ba ro'ou hitani, ³¹uaa fi feroinaa ei otalai

^z 9:25 Warea Greek *spiriti loloaa* ^a 9:29 Hefi'a ne'ia ba *lafulafua ma fabaoo*

nenerana. Na warenaa a'a ro'odu, "Mei Na'uu Rama'a, rowe aloia a'a rama'a. Rowe fo'afama'eia ma nenee oduai arewaa iwe asi'aa." ³²Ma'uaa lomi na arewa a'a ro'odu ei hanuiana ma rona ma'au ba ro'aa i'iginia hefei.

Hini na Bauanai?

(Matthew 18:1-5; Luke 9:46-48)

³³Rona dinamii Capernaum ma laloo fei humu, ina i'iginia ro'odu, "Tamanu fei fihareniaa hamu'odu i ma'aa tala?" ³⁴Ma'uaa ronamina babanini. Uatani, yei ma'aa tala rona fiharenii ba hini i bauanai.

³⁵Jesus na guta ma harofaa ei hefua ma helagui ma na ware ba, "Hini i nunuminia ba hia rawarawa, neipa'aa oanaa mugi ma nafii a'a minaa ei rama'a."

³⁶Ina dugaa hemea baduu pusu'o ma fa'ufalaginia dupuaa ro'ou. Ma a'a guapaloei panina na poro'aa mei baduu ma warenaa a'a ro'ou, ³⁷"A'a fei harau, hini i taufagutanaa hemea baduu pusu'o ale'eni meni, ina taufagutanau. Ma hini i taufagutanau, abaa fi taufagutanau, ma'uaa mei na aloagiau."

Mei Lomi na Fadugeaa O'ou, Hia a'a O'odu

(Luke 9:49,50)

³⁸Na ware John, "Feroia, hai'ouna fanunupa'aa hemea na fawala'anaa ei pigea wagii fei haramu ma hai'ouna ware a'ana ba nei pedu, uaa hia, abaa hemea o'odu."

³⁹Na ware Jesus, "Apuna pauniana. Lomi hemea i bigi'aa hepalo foigia a'a fei harau ma hinene, i warefaloau a'a hepalo manumanu. ⁴⁰Uaa hini lo'e na fadugeaa o'odu, hia a'a o'ou. ⁴¹A warefa'uai a'a hamu'odu ba hini i fanio hepalo baraa ranu wagii fei harau, uaa yoi a'a Christ, pa'aa lomi ba iwe pa'ai fei pono'ana.

Ona Fapasiaa Hemeadiai a'a fei Hafelo'a

(Matthew 18:6-9; Luke 17:1,2)

⁴²"Hini i susuaninaa nemea eni baduu pusu'o, nemea na we'i naranarana a'au, na rawani ba ro'aa habe'aa huaa mei rama'a mei a'a hepalo baa mugoo ma famomoguia agi. ⁴³Na'aa fei panimu i fafeloio, lafigifamosuia. Na rawaninio ba onei pa'i hepalo ua pani ma pa'i harenuamu laraa fei ba o pa'i guapalo pani ma dinaa a'a fei hafi lomi i peretoo. ⁴⁴^b ⁴⁵Ma na'aa fei pinemu na fafeloio, lafigifamosuia. Na rawaninio ba o wadu'aitonaa fei harena lomi i pedutoo fininaa afetooa

^b 9:44 Hefi'a ne'ia ba peretoo, 44 yei / "wa'awa'aa ro'ou, lomi na ma'e, / ma fei hafi lomi i peretoo."

pinemu a'a fei gufu pafea laraa fei ba o pa'i guapalo pinai ma i gu'αιο fei hafi lomi i peretoo. ⁴⁶ ^c ⁴⁷Ma na'aa fei pudamu na fafeloio, wenu'ia. Na rawaninio ba o wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa a'a hepalo ua puda laraa fei ba ona pa'i guapalo puda ma dinaa fei hafi lomi i peretoo. ⁴⁸Yei,

“ ‘ei wa'awa'aa ro'odu, lomi ro'aa ma'etoo,
ma fei hafi, lomi i peretoo.’

⁴⁹Minaa ei rama'a, ro'aa agi'agia a'a fei hafi.

⁵⁰“Fei agi na rawani ma'uaa, nabaa i pa'ai fei agi'agiana, o fa'agi'agi batanainidia? Nei pa'i agi laloo iaa hamu'ou ma hamonei gutafirawanii ua.”

Fi'alagia

(*Matthew 19:1-12; Luke 16:18*)

10 ¹Jesus na di'ininaa fei gufu fei ma na dinaa fawelei malalaa Judea talawa'aa fei Jordan. Ma rona nodimai a'ana hefi'a gupuu rama'a ma ale'ei maumauna ranimai, na feroinaa ro'odu.

²Ro'aa nomai hefi'a Pharisee ba ro'aa mania, rona i'igai, “Na rawani a'a fei law ba nemea wawane i disuminaa mei harona?”

³Ina ware, “Tamanu ei di warefawe'iaa Moses a'a hamu'odu?”

⁴Rona ware, “Moses na ugainia ba nemea i ne'inaa hepalo ne'ia ma alofatatalainaa mei harona.”

⁵Jesus na ware, “Si'ei ba na waiwai tabaa hamu'ou, Moses na ne'ifanaa hamu'ou feni law feni. ⁶Ma'uaa eni i mamara feni malagufu, mei Haidaa 'na bigi'aa lagua—wawane ma pifine.’ ⁷Si'eni pa'afina ba hemea wawane, i di'ininaa amana ma inana ma fihupu'ai a'a harona^d ⁸ma lagu'awe pigioinaa hepalo. Si'ei, fai lomi ba lagua helagui ma'uaa hemea. ⁹Hee, tamanu mei Haidaa na fihupu'inia, nemea nei'aa alagia.”

¹⁰Ma ro'aa gutadiai laloo humu, ei otalai nenerana, rona i'igainaa Jesus a'a fei. ¹¹Ina ware, “Na'aa hemea wawane i suminaa harona ma lalainaa nemeadiai pifine, ina fiharoharoipa'ai a'ana. ¹²Ma nabaa mei pifine i disuminaa mei harona ma lalaidinaa nemea wawane, ina fiharoharoipa'ai.”

Ei Baduu mawe Jesus

(*Matthew 19:13-15; Luke 18:15-17*)

¹³Ei rama'a, roi dugalao ei baduu a'a Jesus ba nei idooa ro'odu, ma'uaa ei otalai nenerana, rona pauninaa ro'odu. ¹⁴I fanunua ale'ei Jesus, lomi napo'o ni'eni'e. Na warenaa a'a ro'odu, “Fanoramii ro'odu a'au ma apuna pauninaa ro'odu, uaa fei haparaiaa mei Haidaa, gufuu ena mau rama'a

^c 9:46 Hefi'a ne'ia ba peretoo, 46 yei / “ ‘wa'awa'aa ro'ou, lomi na ma'e, / ma fei hafi lomi i peretoo.’ ^d 10:7 Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i ma fihupu'ai a'a harona.

ale'eni eni baduu. ¹⁵A warefa'uainia a'a hamu'odu ba hini lomi i tonaa fei haparaiaa mei Haidaa ale'ei hemea pusu'o baduu, lomi ba iwe wadu'ai." ¹⁶Ma ina poro'aa ei baduu, augaa panina pafoo ro'odu ma haweginaa ro'odu.

Mei Baubara na Pa'i Watauda Manumanu
(*Matthew 19:16-30; Luke 18:18-30*)

¹⁷Ma ba i aunu Jesus, na ponimai a'ana hemea, na fapasi'unaa du'una i ma'ana ma i'igai, "Mena rawani'a feroia, apa'aa bigi'aa tamanu ba a tonaa fei harena lomi i pedutoo?"

¹⁸Na ware Jesus, "Tani o ware ba yau rawani'a? Lomi hemea rawani'a, uniaa mei Haidaa. ¹⁹Ona aida fei Law: Apuna fo'afama'e, apuna fiharoharoipa'ai, apuna fafanao, apuna u'usifi, apuna susuani ma onei guainaa wareaa amamu ma inamu."

²⁰Ina ware, "Mena feroia, minaa ena, namina fanima'aia ena ui badui nopa'amii wagieni."

²¹Jesus na fanununaa a'ana ma na haguia. Ina ware, "Hepalo manumanu otaa pa'i. Nowau, aloaa minaa ena manumanu ona pa'i ma fanaa ena lomi rona pa'i ma owe pa'i fananamaiaa manumanu i gufu pafea. Ma ona bigidigia, nomai ma nenerau."

²²A'a ei, na nafa'aa paruna. Na aunutonaa faloloa'iana uaa na pa'i watauda manumanuna.

²³Jesus na diarai ma warenaa a'a ei otalai nenerana, "Na pa'aa waiwai a'a ei rona pa'i watauda manumanu ba ro'aa wadu'ai a'a fei haparaiaa mei Haidaa!"

²⁴Ei otalai nenerana, rona ba'arofa a'a ei wareana. Ma'uaa Jesus na warediai, "Ena na'uu, a warefanaa hamu'odu ba napa'aa waiwai wadu'aiaa fei haparaiaa mei Haidaa!" ²⁵Na maduta a'a fei camel ba i wadu'aipa'i laloo fei ma'ahi'u laraa mei i pa'i watauda manumanu ba i wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa."

²⁶Ei otalai nenerana, rona ba'arofa'apoidiai ma fiwarewarei, "Na'aa ale'ei, hini i tela?"

²⁷Jesus na fanununaa a'a ro'ou ma ware, "A'a rama'a, lomi na ma'atalaa ma'uaa, abaa ale'ei a'a mei Haidaa, uaa minaa ena manumanu, rona ma'atalaa a'ana."

²⁸Peter na warenaa a'ana, "Hai'ounamina rawa'a'afinaa minaa ei manumanu ba hai'ou nenegio."

²⁹Jesus na ware, "A warefa'uai a'a hamu'odu, hini i di'ininaa humuna, o lofuna, o agina, o inana, o amana, o na'una, o ei poduna, uaa ba i nenerau ma fei rawani'a warea, ³⁰i tonaa ale'ena hefa pu'udiai a'a feni au feni (ei humu,

^e 10:24 Hefi'a ne'ia ba napa'aa waiwai a'a ena rona au naranaraa ro'ou a'a ei mugoo po'!

lofu, agi, ina, na'u ma podu-ma'uuaa ei haperararaia ro nofinimai a'a e'ei) ma wagii fei au i nomai ro'aa tonaa fei harena lomi i pedutoo. ³¹Ma'uuaa watauda, ena ro'ou rawarawa, ro'awe dinaa nene ma ena mugi, ro'awe oanaa ma'a."

Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(*Matthew 20:17-19; Luke 18:31-34*)

³²Ro'ei talainaa Jerusalem, Jesus na aimaa ma ei otalai nenerana, rona madufo ma'uuaa ei rama'a, ei ro'aa nenegia, rona ma'au. Na dugi'u'uginaa ei hefua ma helagui ma na warefanaa ro'odu tamanu rowe bigi'ia a'ana. ³³Ina ware, "O'aa dinaa Jerusalem ma mei Na'uu Rama'a, rowe fifania panii ei famamooa humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law. Rowe dududia ba nei ma'e ma fifania a'a ei Gentile ³⁴ma rowe harasinia, huwia, hafugia ma fo'afama'eia. Nenee odu'ai arewaa iwe asi'aa."

Fei i'igaiaa James ma John
(*Matthew 20:20-28*)

³⁵Si'ei James ma John, laguei na'uu Zebedee, laguna dinamii a'ana. Laguna ware, "Mena feroia, haiguna nunuminio ba onei bigi'ia a'a haigua fei i'igaiaa haigua yoi."

³⁶Ina i'igai, "Tamanu fei ba a bigi'ia a'a hamugua?"

³⁷Laguna ware, "Onei fagutanaa hemea haigua i pepepe ma'aumu ma hemea, i pepepe mauwimu a'a fei haweramu."

³⁸Na ware Jesus, "Lomi hamuna apa'aa tamanu ena hamu'ei i'igainia. Haa, hamu'aa hunupa'ia fei bara, fei una hunumia ma hamu'aa pudugufaipa'i a'a fei pudugufaiaa fi'ia, fei una pudugufai wagina?"

³⁹Laguna ware, "Haiguna hawia."

Na ware Jesus, "Hamu'aa hunupa'ia fei bara, fei ba a hunumia ma pudugufaipa'i wagii fei pudugufaia yau na pudugufai wagina, ⁴⁰ma'uuaa fei ba hamu'aa guta pepepe ma'au o mauwiu, abaa manumanuu ba a ugainia. Ei gutana ei, na udediginaa gutaa ei rama'a ei rowe tonia."

⁴¹Ro'aa guainia ei hefua, rona siba a'a James ma John. ⁴²Na harofipuinnaa ro'ou Jesus ma ware, "Hamona aida ba ei pa'aa famamooa ei Gentile, rona fasuinaa ei maroaa ro'ou ma ei paniaa panii ro'ou, ana rona fasuinaa ro'ou. ⁴³Abaa ale'ei a'a hamu'odu ma'uuaa, hini ba i bauanai a'a hamu'ou, inei nafii a'a hamu'ou ⁴⁴ma hini ba i rawarawai, inei humuwai minaa ei rama'a. ⁴⁵Uaa ena i nomai mei Na'uu Rama'a, ana abaa ronei nafii a'ana ma'uuaa ba hia, nafi ma ba i fanaa fei harena ale'ena ponoponoo watauda."

Bartimaeus, mei Pudawerai na Fafanunupa'i
(*Matthew 20:29-34; Luke 18:35-43*)

⁴⁶Rona dinamii Jericho ma ba ro'aa di'ininaa fei gufu Jesus ma ei otalai nenerana fipuinnaa fei baua gupuu rama'a, hemea pudawerai,

harana Bartimaeus (mei na'uu Timaeus, baduu wawane) na gutanoinoi papaa fei tala. ⁴⁷Ma i guainia ba fi nomai Jesus, mei Nazareth, na una'aa ma haroharo, “Jesus, mena Na'uu David, faloloa'inau!”

⁴⁸Watauda na hota'ia ma ware ba nei babanini ma'uua na haroharo'a-poidiai, “Mena Na'uu David, faloloa'inau!”

⁴⁹Jesus na u ma ware, “Harofia.”

Si'ei, rona haronaa a'a mei pudawerai ba, “Onei ni'eni'e! Ufalarai! Ifi harofio!” ⁵⁰Na suminaa fei hawana, na pala'arofonaa pinena ma dinamii a'a Jesus.

⁵¹Na i'iginia Jesus, “Tamanu nunumiamu ba a bigi'ia a'amu?”

Mei pudawerai na ware, “Rabbi, nunumiau ba a fanunupa'i.”

⁵²Na ware Jesus, “Nowau. Fena we'iaa naranaramu na farawaninio.” Ana ei ua, na fafanunupa'i ma na talaineneraa Jesus wagii fei tala.

Fei Baua Ni'eni'ea a'a fei Wadu'aiana

(*Matthew 21:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19*)

11 ¹Ro'aa rafi'inaa Jerusalem ma dinamii Bethphage ma Bethany yei Maugeni Olive, Jesus na aloaa helagui otalai nenerana ²ma na ware a'a lagua, “Dinawii a'a fena gufu i ma'aa hamugua ma ena hamuna wadu'ai, hamu'awe fanunupa'aa hepalo baubara donkey, rona habe'ia yena, fei lomi hemea na u poni pafona. Alagia ma foraiamai yeni. ³Ma na'aa nemea i i'igainaa hamugua ba, ‘Tani hamu'aa bigi'aa feni?’, warefania, ‘Mei Fasu na nunuminia ma lomi i madii iwe alohadiwe'inamai.’”

⁴Laguna aunu ma laguna pa'aa fei baubara donkey yei ano, i ma'aa tala, rona habe'ia a'a fei talaa wawadu'i. Lagu'aa alagia, ⁵hefi'a rona ufalarai yei, rona i'igai, “Tani hamu'aa alaraa fena baubara donkey?”

⁶Laguna ware ana ale'ei ei wareaa Jesus a'a lagua. Ma lomi rona papa'aa lagua. ⁷Ma lagu'aa foraiaroo fei baubara donkey a'a Jesus ma suminaa ei hawaa lagua pafona, ina guta pafona. ⁸Watauda, rona hafeninaa ei hawaa ro'odu i tala ma hefi'a, rona hafeninaa ei raraa haihai, ei balaiiaa ro'ou podu. ⁹Ei rona aima'a ma ei rona nenegia, rona haroharo,

“Hosanna!”^f

“Haweginaa mei i nomai a'a fei haraa Mei Fasu!”

¹⁰“Haweginaa fei haparaiaa mei amaa o'ou David, fei fi nomai!”

“Hosanna i pafea!”

¹¹Jesus na wadu'ainaa Jerusalem, dinaa a'a fei humuu mei Haidaa ma didiarainaa minaa ei manumanu. Ma si'ei ba namina fafidii, na asi'aa ma aunufipui a'a ei hefua ma helagui, dinaa Bethany.

^f 11:9 Warea Hebrew. Hanuna do'o fama'a ba “tela!” I dii, nawe oanaa hepalo warea udugia; v. 10 anaa

Ina Umuaa fei Haihai Figi

(Matthew 21:18,19)

¹²Fei arewaa augu ei roi di'ininaa Bethany, na bao Jesus. ¹³Ina fanunupa'aa hepalo haihai figi, na raua ma'ida, namina habe mamaugi. Si'ei, na aunu ba i ma'a ba na pa'i fuana, o lomi. I nopa'alao, na ma'apa'ia ba lomi fuana, uaa abaa au fuaiaa ei figi. ¹⁴Si'ei, ina warenaa a'a fei haihai, “Lomi nemea ba i hananadinaa fuamu.” Ma ei otalai nenerana, rona guainia ei fi ware.

Jesus na Famama'aa fei Humuu mei Haidaa

(Matthew 21:12-17; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

¹⁵Ro'aa pa'aa Jerusalem, Jesus na wadu'ainaa malalaa fei humuu mei Haidaa. Ma na una'ateteaa ei ponopono'a ma ei alo'aloa yei. Ina hadupoponainaa ei tawaa ei filogia mugoo po'i ma ei gutanaa ei roi alo pune, ¹⁶ma na apunainia ba nemeadiai nei'aa talai'ailao i malalaa fei humuu mei Haidaa ma notonaa ei manumanuu aloa. ¹⁷Ma ei fi feroinaa ro'ou, ina ware, “Haa, lomi rona ne'inia ba:

“ Fei humuu, ro'awe roroinia ba

hepalo humuu lafulafua a'a minaa ei gufu pedu'?

Ma'uaa hamu'ou, hamona fafaia ale'ena 'o'opa'ai ena fafanao.' ”

¹⁸Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law, rona guainaa fei ma una'aa ma labaginaa hepalo tala ba ro'aa fo'afama'eia, uaa rona mama'au a'ana, hamatee minaa fei gupuu rama'a, ronamina malefa a'a ei feroiana.

¹⁹I nofafilao, rona^g asi'aa a'a fei baa gufu.

Na Hole fei Haihai Figi

(Matthew 21:20-22)

²⁰Mafufuo, ei roi talailao, rona fanunupa'aa fei haihai figi namina ma'epa'ai, ei warana ama'anaa no'una. ²¹Na nonominia Peter ma na warenaa a'a Jesus, “Rabbi, ma'aia! Fei haihai figi, fei ona umuia, na ma'e!”

²²Jesus na ware, “Narafawe'i^h a'a mei Haidaa. ²³A warefa'uai a'a hamu'ou, nabaa nemea i warenaa a'a fei maugeni ale'ei ba, ‘Aunu, wi siminaa ana yoi agi,’ ma lomi na hamamagua fei naranarana ma'uaa napa'aa we'i naranarana ba fei wareana i bigipa'i, iwe bigipa'i a'ana. ²⁴Si'ei, a warefanaa hamu'ou ba tamanu i'igiaa hamu'ou wagii fei lafulafua, narafawe'i ua ba hamona todigia ma iwe oanaa manumanuu hamu'ou. ²⁵Ena hamona ulafulafu ma na'aa hamona pa'i pidawaiaa

g 11:19 Hefi'a ne'ia mina ba *hia* h 11:22 Hefi'a ne'ia mina ba *Nabaa ona narafawe'i*

hamu'ou a'a nemeadiai, futoaa hafelo'ana ba mei Amaa hamu'ou pafea ana i futoaa ei hafelo'aa hamu'ou.”²⁶ ⁱ

Rona I'igainaa fei Foraforaa Jesus

(Matthew 21:23-27; Luke 20:1-8)

²⁷Rona hadiwe'idimai Jerusalem ma ei fi tatalai Jesus i malalaa fei humuu mei Haidaa, ei famamooa humuu mei Haidaa, ei feroiaa law ma ei bauaniaa gufu, rona nomai a'ana. ²⁸Rona i'igai, “A'a tamanu forafora ba o bigi'aa eni manumanu eni? Ma fanaa hini yoi feni forafora ba o'aa bigi'ia?”

²⁹Jesus na ware, “Ana a i'igainaa hamu'ou hepalo i'igaia. Do'o warefanau ma awe warefanaa hamu'ou ba a'a tamanu forafora ba a bigi'aa eni manumanu. ³⁰Fei pudugufaiia John—norai pafea, o nomai a'a rama'a? Ware fanau!”

³¹Rona fiwareinia dupuaa ro'odu ale'ei ba, “Nabaa o ware ba, ‘Norai pafea,’ iwe i'igai, ‘Ma tani lomi hamona nara ba fa'ua ei wareana?’

³²Ma'uaa nabaa o ware ba, ‘Nomai a'a rama'a’....” (Rona ma'auaa ei rama'a, uaa minaa ei rama'a, rona nara ba John, pa'aa mamama'a.)

³³Si'ei, rona warefanaa Jesus, “Lomi hai'ouna aida.”

Na ware Jesus, “Ana lomi a warefanaa hamu'ou ba foraforaa hini fei a biginaa eni manumanu eni.”

Fei Warea Hanunuu ei Rona Bigi laloo fei Pe'ihapee Hemeadiai

(Matthew 21:33-46; Luke 20:9-19)

12 ¹Si'ei, na warehanunuinaa ei wareana a'a ro'odu: “Hemea na farooa hefaa pe'ihape. Na nonoifaweloinia ma agifaa hepalo huapu ba i hapi'inaa ei wine ma faduaa hepalo tarea humuu fafanunu. Si'ei, na fifaninaa a'a hefi'a ba ro'awe pono'ia ma na aununaa a'a hepalo tatalaia. ²I pa'aa fei au hufu'a, na aloaa hemea nafi a'a ei oma'ama'aa fei pe'ihape ba neiree to hefi'a fuua pe'ihape a'a ro'odu. ³Ma'uaa rona panarofia, hafugia ma alo'uaia pani ua. ⁴Si'ei, na alodinaa hemeadiai nafi a'a ro'odu; ma mei rama'a mei, rona hafugaa tabana ma fafeloia. ⁵Ina alodinaa hemeadiai ma mei rama'a mei, rona fo'afama'eia. Ina aloaa wataudadii; hefi'a ro'odu, rona hafugaa ro'ou ma hefi'a, rona fo'afama'ea ro'ou.

⁶“Na pa'i hemea dufu ba i aloia, hemei na'una, baduu wawane; mei pa'aa haguna. Na aloia nenee minaa ro'odu. Na ware ale'ei ba, ‘Ro'awe ma'auaa mei na'uu.’

⁷“Ma'uaa rona fiwarewarei ei oma'ama'aa fei pe'ihape ba, ‘Simeni, meni i tonaa feni pe'ihapee amana nabaa i ma'e mei amana. O dii, o

ⁱ 11:26 Hefi'a ne'ia ba ei hafelo'aa hamu'ou. 26 Ma'uaa naba lomi hamona futoaa hafelo'aa nemeadii, ana lomi ba mei Amaa hamu'ou pafea i futoaa ei hafelo'aa hamu'ou.

fo'afama'eia ma fei pe'ihape, i udenaa pe'ihapee o'odu.' ⁸ Si'ei, rona panarofia, fo'afama'eia ma suminia auguu fei pe'ihape.

⁹ "Tamanu naraa hamu'odu ba i bigi'ia mei amaa fei pe'ihape? I nomai ma fo'afama'ea ei oma'ama'aa fei pe'ihape ma i fanaa fei pe'ihape a'a hefi'adiai. ¹⁰ Haa, lo'e hamona igoaa feni ne'ia laloo fei Bu'u Apuna ba:

" 'Fei mugoo, fei rona suminia ei fadufadua,
ana sifei, i oanaa fasu'ufufugoi.'

¹¹ Mei Fasu na bigidigaa feni,
ma namina fafanunufarawani pudaa o'odu?"

¹² Si'ei, rona lalabaginaa hepalo tala ba ro'aa panarobobo'inia, uaa rona aida ba ifi warehanunuinaa ro'odu, ma'uaa rona mama'au a'a fei gupuu rama'a. Si'ei, rona di'ininia ma aunu.

Fani Mugoo Po'ii Gavaman a'a Caesar

(Matthew 22:15-22; Luke 20:20-26)

¹³ Hinene, rona aloaa hefi'a Pharisee ma ei maroaa Herod a'a Jesus ba ronei labaginaa tataa wareana. ¹⁴ Rona dinamii a'ana ma ware, "Mena feroia, hai'ouna aida ba yoi hemea wanewanea. Lomi ona fafefenaa wareaa ei rama'a, uatani, lomi ona nara ba ro'ou, rama'a bata; ma'uaa ona feroinaa fei talaa mei Haidaa a'a tamanu na fa'uai. Na rawani ba o fani mugoo po'ii gavaman a'a Caesar, o lomi? ¹⁵ O fani, o, onei'aa fani?"

Ma'uaa Jesus na apa'idigaa ei ware'oninaa ro'odu. Ina i'igai, "Tani hamu'ou mania ba hamo'aa fa'alabe'au? Tofanamiau hepalo denarius ma a ma'aia." ¹⁶ Rona tonamai fei mugoo po'i ma na i'igainaa ro'odu, "Hanunuu hini feni? Ma feni ne'ia, haraa hini?"

Rona ware, "Caesar."

¹⁷ Si'ei, Jesus na warenaa a'a ro'odu, "Fanaa Caesar ei manumanuna ma fanaa mei Haidaa ei manumanuna."

Ma rona madu'ofa a'ana.

Lalaia wagii fei Au Asi'ana

(Matthew 22:23-33; Luke 20:27-40)

¹⁸ Si'ei, ei Sadducee, ei rona ware ba lomi ro'aa asi'aa ei ma'ea, rona nomai ma i'igainia hepalo i'igaia. ¹⁹ Rona ware, "Mena feroia, Moses na ne'ifanaa o'odu ba nabaa nemea lofuu hemea i ma'edi'ininaa mei harona ma'uaa lomi na'una, mei lofuu mei ma'ea nei lalainaa mei haroo mei ma'ea ma nei fuaifani na'uu mei lofuna. ²⁰ Te, na pa'i oloromea filofui. Mei uma'ua na lalai ma na ma'e ma lomi na'una. ²¹ Mei umugina na lalainaa mei pifine, mei ma'esuabea ma mei umugina, ana na ma'e, lomi na'una. Ana ale'ei a'a mei fa'o'oduiaa ro'odu. ²² Minaa ei oloromea, rona

ma'e ma lomi rona difuai baduu ma nene, ana nawe ma'e mei pifine.
 23 A'a fei au asi'anab haroo hini ro'odu mei pifine? Te, minaa ei oloromea, rona lalainia?"

24 Jesus na ware, "Tani, hamo'aa poapoai? Haa, lomi hamona apa'aa fei Bu'u Apuna, o fei faufau mei Haidaa? 25 Ena rona asi'aa ei ma'ea, lomi ro'aa lalai o falalai; rowe ale'ena ei alo'alo pafea. 26 Ma a'a fei ba ro'aa asi'aa ei ma'ea—haa, lomi hamona igoia a'a fei Bu'uu Moses, ei i gu'agu'a fei haihai, na warefania mei Haidaa, 'Yau, mei Haidaniaa Abraham, mei Haidaniaa Isaac ma mei Haidaniaa Jacob'? 27 Abaa hia Haidaniaa ei ma'ea, uaa Haidaniaa ei rona werawera. Hamonamina tatafafelo!"

Tamanu na Bauanai a'a fei Law
(Matthew 22:34-40; Luke 10:25-28)

28 Na nomai hemea feroiaa law ma na guainaa ro'odu, roi fiharenii. Na fanunupa'ia ba Jesus na fanifarawani warea a'a ei i'igaiaa ro'odu ma i'igainia, "A'a minaa ei law, afaia na pafeainaa ro'ou?"

29 Na ware Jesus, "Fei namina pafeai, sifeni: 'Ena Israel, hamonei guainia, mei Fasu, mei Haidaniaa o'odu, hia hemea ua.^k 30 Haguaa mei Fasu, mei Haidaniamu a'a minaa ei naranaramu ma a'a minaa ei fawewenimu ma a'a minaa ei apa'amu ma a'a minaa ei faufau.' 31 Fei faguapaloana, sifeni: 'Haguaa mei gufumu ana ale'ei ona haguio.' Lomi hepalodiai law na muainaa guapaloeni."

32 Na ware mei rama'a mei, "Mena feroia, ona warepa'ia. Na wanewane ei wareamu ba hemea ua Haidaa ma lomi hemeadiai ma'uaa hia ua. 33 Fei ba onei haguia a'a minaa ei naranaramu ma minaa ei apa'amu ma minaa ei faufau ma fei ba onei haguaa mei gufumu ana ale'ei ona haguio na mua laraa fei fagu'amu minaa ei manulelele ma minaa ei fana a'a Mei Haidaa."

34 I fanunuia Jesus ba mei rama'a mei, na warepa'ia ale'ei ei i'igaiana, ina ware a'ana, "Lomi ona raua a'a fei haparaiaa mei Haidaa." Ma nenee fei, lomi nemea na laugu'ai ba i i'iginia hefi'adiai i'igaia.

Pa'aa Na'uu Hini mei Christ?
(Matthew 22:41-46; Luke 20:41-44)

35 Ei fi wareware Jesus yei malalaa fei humuu mei Haidaa, na i'igainaa ro'ou ba, "Tani ro'aa ware ei feroiaa law ba Christ,^l na'uu David?"

36 David, a'a fei faufau fei Spiriti Apuna, ana na ware:

" Mei Fasu na ware a'a mei Fasu:

"Guta pepepe ma'auu

hawina una aunaa ena bidibidii unumu

^k 12:29 O, *mei Fasu, mei Haidaniaa o'ou, hia hemea ua Fasu.* ^l 12:35 O, *Messiah*

haroo pinemu.”’

³⁷David, ana na ware ba mei rama'a mei, hia 'Fasu.' Tani ei ba hia na'uu David?"
Fei baua gupuu rama'a, rona guainia ma rona ni'eni'e.

Jesus na Aweinaa Ro'ou a'a ei Feroiaa Law
(*Matthew 23:1-36; Luke 20:45-47*)

³⁸Ei fi feroinaa ro'odu Jesus na ware ba "Oma'aa hamu'odu a'a ena feroiaa law. Ronafane'aida fareaa ena maleaa susu ma tatalai fawelei rona'o alo'alo manumanu ba ronei fafanununaa ro'ou ei rama'a. ³⁹Ma tonaa ena gutaa ena bauana laloo ei synagogue ma a'a ena baua hananaa rona'o guta a'a ei gutaa ena baua rama'a. ⁴⁰Rona fa'amoaa humuu ei pifine ma'esuabea ma ronamina lafulafu famalaa ba ei rama'a, ronei fanunuaa ro'odu. Ei rama'a ale'ei, ro'awemina pa'i fagianaa ro'odu."

Fei Fanaa mei Pifine Ma'esuabea
(*Luke 21:1-4*)

⁴¹Jesus na guta'oma'alao a'a fei bao mugoo po'i, fei rona'o augaa ei fana lalona ma ina'o pupudainaa ei ro'ei au mugoo po'i a'a fei bao mugoo po'i i humuu mei Haidaa. Watauda, ei rona pa'i watauda mugoo po'i, rona aufawatauda. ⁴²Ma hemea pifine ma'esuabea na nomai, lomi na pa'i watauda mugoo po'ina. Ina nomai ma augaa guapalo pusu'oro mugoo po'i,^m puduna ale'ena guapalo toea."

⁴³Jesus na harofamii ei otalai nenerana ma ware ba, "A warefa'uai a'a hamu'odu ba mei pifine mei, na watauda ei augana laraa ei augaa minaa ei rama'a. ⁴⁴Minaa ei rama'a ei, rona fani a'a ei watauda manumanu rona pa'i. Ma hia na aupedugaa ma'idei hodihodiana."

Jesus na Wareaa fei Wata'o'oa fei Humuu mei Haidaa
(*Matthew 24:1,2; Luke 21:5,6*)

13 ¹Ei i asi'adi'ininaa fei humuu mei Haidaa Jesus, hemea ei otalai nenerana na warenaa a'ana, "Mena feroia, fanunulao! Po'o baua mugoo bata ei! Ana ronamina fananamai ei humu!"

²Jesus na ware, "Ma'a, ena baua humu ena, pa'aa lomi i ufalarai hepalo mugoo pafoo hepaldiai. Minaa ena mugoo ena, hefi'a rama'a, ro'awe fawata'o'onaa ro'ou pu."

Ei Hafelo'a Manumanu ma ei Haperaraia
(*Matthew 24:3-14; Luke 21:7-19*)

³Ma i guta pafoo fei Maugeni Olive Jesus, i oma'analoo fei humuu mei Haidaa, Peter, James, John ma Andrew, rona i'igifaginia, ⁴"Warefanaa

^m 12:42 Warea Greek *guapalo leptā* ⁿ 12:42 Warea Greek *guapalo kodrantes*

hai'odu ba i nomai nahaiga ei manumanu ei ma tamanu lalana ba na rafi'i fei au ba ei manumanu ei, ana i sufudaimai.”

⁵Jesus na warenaa a'a ro'odu, “Oma'ama'a ba lomi nemea i sifi'aa hamu'ou. ⁶Watauda, ro'aa nomai a'a fei harau ma ware ba, ‘Yau hia,’ ma ro'aa sifi'aa watauda. ⁷Ena hamona guainia ba i pa'i fifo'aia ma ena u'uga ba ro'ei fifo'ai, apuna ma'aua. Ei manumanu ale'ei nei pa'aa nomai, ma'uaa fei ia'iana ataa nomai. ⁸Ei baua gufu ro'aa fifadugei ma hefi'a hapara anaa. I rerere feni malagufu ma i pa'i mouabiabia a'a watauda gufu. Ena manumanu ena, ale'ei ei rawarawa fi'iaa waninia.

⁹“Hamonei ofawe'i. Ro'awe fifaninaa hamu'ou a'a ei bauaniaa gufu ma ro'aa hafugaa hamu'ou laloo ei synagogue. Si'ei ba hamona nenerau, hamowe ufalarai puda ena bauana ma ena hapara ale'ena u'ugaa hamu'ou a'a ro'odu. ¹⁰Fei rawani'a warea ido'omina dipedunaa ena gufu. ¹¹Ma ena rona panarofaa hamu'odu ma notonaa hamu'odu dududua, apuna naranara watauda ba hamo'aa warea tamanu. Ware'uaiaa tamanu na nomai naranaraa hamu'odu a'a fena au fena. Uaa, abaa hamu'odu ena hamona wareware, uaa fena Spiriti Apuna.

¹²“Hemea i aloaa mei lofuna a'a hefi'a ba ronei fo'afama'eia. Mei ama ana i bigi'ia ale'ei a'a mei na'una. Ei baduu, ro'aa una'aa ma fadugeaa ei ama ma inaa ro'odu ma aunaa ro'ou ma'ea. ¹³Minaa ei rama'a, i bidibidi unuu ro'odu a'a hamu'odu uaa yau ma hini i narafawe'i a'au nopa'aloo fei ia'iana, i tela.

Mei Hafelo'a

(*Matthew 24:15-28; Luke 21:20-24*)

¹⁴“Ma ena hamona fanunupa'aa mei 'hafelo'a, mei ba i fafelooa fei humuu mei Haidaa' ba^o na oa laloo fei humu apuna—mei igoa nei apa'ia—ena ro'ou yena Judea, ronei ponipa'ainaa a'a ei maugeni. ¹⁵Nabaa nemea i pafoo humuna, inei'aa u'upuwadu'ai ba i to manumanu. ¹⁶Na'aa nemea yei laloo pe'ihape, inei'awe bagua ba i tonaa fei hawaa uguna. ¹⁷A'a ena arewaa ena, pa'aa famama'au a'a ena wareu ma ena roi fasusu baduu! ¹⁸Lafulafu ba fei au ponipa'aia nei'awe nomai laloo fei au baua maunu o lalarena, ¹⁹uaa laloo ena arewaa ena, i pa'i baua hafelo'a. Ena baua hafelo'a ena, lomi na u pa'i ei i famamaraa feni malagufu mei Haidaa nopa'amii wagieni ma lo'e i fai pa'idiai. ²⁰Nabaa lomi i faweleguinaa ei arewaa ei mei Fasu, lomi nemea i tela ma'uaa, si'ei ba rona guta ei rafeiana, mei Fasu i faweleguinaa ei arewaa. ²¹A'a fena au fena, nabaa i nomai nemea ma i ware a'amu ba, ‘Ma'a, Christ,^p hia yeni,’ o ‘Hia sime'i’ apuna guainia. ²²Uaa ena sifisifi Christ ma sifisifi mamama'a, ro'awe nomai ma bigi'aa ei hilala ma foigia ba ro'aa sifi'aa ei

o 13:14 *ba hia*, v. 29 anaa p 13:21 O, *Messiah*

apunaia na'aa na ma'atalaa. ²³Hamonei ofafaufau, uaa na warefanidigaa hamu'odu ei manumanu rotawe nomai.

Fei Noramiaa mei Na'uu Rama'a
(*Matthew 24:29-31; Luke 21:25-28*)

²⁴“Nenee fei hafelo'a a'a ena arewaa ena,

“ fei halo i roroma,
fei puda, lomi i fanaa fei we'aina;

²⁵ei pi'u, ro'aa pasigai pumanugawe,
ei manumanuu haroo pafea, ro'aa rerere.’^q

²⁶“A'a fena au fena, ei rama'a, ro'awe fanunupa'aa mei Na'uu Rama'a i norai pafoo ei papalei fininaa baua faufau ma hawera. ²⁷Ma iwe aloaa ei alo'alona ma ro'awe dugifipui puinaa ena rafeiana a'a feni tadiwe'aiaa feni malagufu, Rai, Hafaa, Oala ma Hara'uu a'a fena ia'iaa feni malagufu ma ena haroo pafea.

To Feroia a'a fei Haihai Figi
(*Matthew 24:32-35; Luke 21:29-33*)

²⁸“Hamonei to feroia a'a fei maumau fei haihai figi: ena na sunaimai ei nusuna ma na pa'i rauna hamona aidadii ba fei rai na rafi'i. ²⁹Ana ale'ena, hamona fanunupa'aa ena manumanu ena na sufudai, hamonei aida ba, na rafi'i, ana pa'aa papaa fei gigei. ³⁰A warefa'uai a'a hamu'ou ba eni rama'aa taweni' pa'aa lomi ro'aa ma'epedu, ro'aa ma'a minaa eni manumanu eni rona sufudai. ³¹Fei haroo pafea ma feni malagufu, lagu'awe pa'ai, ma'uua fei wareau, pa'aa lomi iwe pa'aitoo.

Lomi Ona Aida fei Arewaa ma fei Au Noramiana
(*Matthew 24:36-44*)

³²“Lomi hemea na apa'aa fei arewaa ma fei au. Ei alo'alo yei pafea ma mei Na'u, ana lomi rona aida, ma'uua uniaa mei Ama. ³³Ofafaufau ma oma'ama'a.^s Lomi hamona aida ba fei au fei, i nomai nahaiga. ³⁴Ale'ei hemea ba i tatalai rauaa. Na augaa ei nafina oma'ama'aa fei humuna. Na fani bigi'aa hememea ei nafina. Na warenaa a'a mei oma'aa fei gigei ba nei ofafaufau.

³⁵“Si'ei ba hamonei oma'ama'a, uaa lomi hamona aida ba nahaiga na hadiwe'imai mei amaa fei humu, i nomai na fafi, o difa'u'u, na a'aroi fena a'aroo, o ba'apanii arewaa. ³⁶Nabaa i no'amai, lomi na rawani ba i nopoPONINAMII hamu'ou fi ma'igu. ³⁷Tamanu ena na wareia a'a hamu'odu, ana fi warenaa a'a ro'odu: ‘Ofafaufau!’ ”

^q 13:25 Isaiah 34:4 ^r 13:30 O, ba eni mau rama'a ale'eni, pa'aa ^s 13:33 Hefi'a ne'ia ba ofafaufau ma lafulafu

Rona Fiwarei ba Ro'aa Panarofaa Jesus
(*Matthew 26:1-5; Luke 22:1,2; John 11:45-53*)

14 ¹Eni, dufu guai arewaa ba i nomai fei Talai Falogia ma fei Hananaa fei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua. Ma ei famamooa humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law, rona lalabaginaa hefi'a manitoai ba ro'aa panarofaa Jesus ma fo'afama'eia. ²Rona ware, “Ma'uaa, onei'aa bigi'ia wagii fei au Hananaa, uaa ei rama'a, ro'amina fisisibai.”

Fei Dufaa Pao Tabaa Jesus i Bethany
(*Matthew 26:6-13; John 12:1-8*)

³Ma yei Bethany, ei i gutafapalagi a'a fei tawa laloo fei humuu hemea, harana Simon mei Watawatai, ina nomai hemea pifine na notonamii hepalo pe'ii fei pa'aa pao dufa, bauana pono'ana ma fei pao fei, hepalo pa'aa guana pe'ihape. Ina bagu'uia ma na iginaa fei pao dufa tabaa Jesus.

⁴Hefi'a yei, rona siba ma fiwarewarei ba, “Tani i pedu'uaiaa feni pao dufa? ⁵Nabaa o aloia, pono'ana i puduaa pono'aa hemea laloo he'ai igisimasi^t ma ei mugoo po'i, i dinaa a'a ei lomi manumanuu ro'ou.” Ma rona sibahota'ia.

⁶Na ware Jesus, “Apuna papa'ana. Tani hamo'aa fa'uduguguaa ununa? Ina bigi'aa hepalo pa'aa rawani'a manumanu a'au. ⁷Ena lomi manumanuu ro'ou, hamo'aa oa a'a ro'odu ranimai ma hamo'aa hadumaa ro'ou a'a tamanu au hamona nunuminia ma'uaa yau, lomi a oa a'a hamu'ou ranimai. ⁸Mei pifine na bigi'aa tamanu na hawia. Na igiaa fei pao dufa unuu ba i pagipagi'augau a'a fei i'ifaia. ⁹A warefa'uai a'a hamu'odu ba ro'amina wareaa fei rawani'a warea hitani tadiwe'aiaa malagufu, tamanu na bigi'ia, ana rowe u'ugia ale'ei hanununa.”

Judas na Uga ba i Aloaa Jesus
(*Matthew 26:14-16; Luke 22:3-6*)

¹⁰Judas Iscariot, hemea ei hefua ma helagui na dinaa a'a ei famamooa humuu mei Haidaa ba i aloaa Jesus a'a ro'odu. ¹¹Ronamina ni'enie ei ro'aa guainia ma rona fa'unai a'ana ba ro'aa fani mugoo po'i a'ana. Si'ei, ifi farerefai rawani'a au ba i fifaninia panii ro'ou.

Fei Hananaa fei Talai Falogia
(*Matthew 26:17-25; Luke 22:7-14,21-23; John 13:21-30*)

¹²A'a fei rawarawa arewaa fei Hananaa fei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua, fei maumau ro'ou ba ro'aa apamoro'aa fei sipsipii fei Talai Falogia. Ma a'a fei arewaa fei, rona i'iginaa Jesus ei otalai nenerana,

^t 14:5 Warea Greek *pono'ana i muainaa odufua pu'u denarius*

“Nunumiamu ba hai'ou re pagi'augaa gutanamu hitani ba o'aa hanana a'a fei Hananaa fei Talai Falogia?”

¹³ Si'ei na aloaa helagui otalai nenerana ma na ware, “Wadu'ainaa a'a fena gufuu ma hemea na poroporo'aa hepalo baraa ranu, iwe suafinaa hamugua. Nenegia. ¹⁴ Ware a'a mena amaa fena humu, fena hia i wadu'ia ba, ‘Mei Feroia na i'ligai, “Hitani fei gutanau ba a hanana hugiaa ei otalai nenerau wagii fei Hananaa fei Talai Falogia?”’ ¹⁵ Iwe fama'aa hamugua hepalo baa humu tare, na ude'audii ena manumanu. Pagi'au gutanaa o'ou yena.”

¹⁶ Laguei otalai nenera na aunu, wadu'ainaa fei gufuu ma fanunupa'aa ei manumanu ana ale'ei wareaa Jesus a'a lagua. Si'ei, laguna pagiaa minaa ei manumanuu fei Hananaa fei Talai Falogia.

¹⁷ I fafilao, Jesus na sufudaifipuimai a'a ei hefua ma helagui. ¹⁸ Ro'aa gutafapalagi a'a fei tawa, ina ware, “A warefa'uai a'a hamu'odu ba hemea hamu'ou i aloau, hemea fi hanana a'au.”

¹⁹ Ronamina faloloa'i ma hememea na ware a'ana, “A'a ba yau?”

²⁰ Ina ware, “Hia, hemea ei hefua ma helagui. Hemeni i pudigaa feni faraa pidaua laloo feni lopi i a'au. ²¹ Mei Na'uu Rama'a i aunu ana ale'ei rona ne'inaa u'ugana ma'uaa, napa'aa fagiana mena i aloaa mei Na'uu Rama'a! Na rawaninia nabaa lomi na wanini.”

Fei Finei mei Fasu

(*Matthew 26:26-30; Luke 22:14-20; 1 Corinthians 11:23-25*)

²² Ro'ei hanana, Jesus na tonaa fei faraa pidaua, ware ‘ta’, bidigeia, fanaa ei otalai nenerana ma ware, “Tonia; feni, hudi unuu.”

²³ Ma na tonaa fei bara, ware ‘ta’, fanaa ro'odu ma minaa ro'ou, rona hunu wagina.

²⁴ Na warenaa a'a ro'odu, “Feni, namou, feni i hupu'inaa feni^u fi'ugaia, feni i wigii a'a watauda. ²⁵ A warefa'uai a'a hamu'odu ba lomi a hunudinaa fei ranuu grape hawina fena arewaa na hunumanufaudinia wagii fei haparaiaa mei Haidaa.”

²⁶ Ro'aa laugidigaa hepalo lauga, rona asi'aa ma aununaa fei Maugeni Olive.

Jesus na Ware'augaa fei Waresuabaduaa Peter

(*Matthew 26:31-35; Luke 22:31-34; John 13:36-38*)

²⁷ Jesus na warefanaa ro'ou, “Minaa hamu'ou, hamo'aa ofadugau, uaa na ne'idii ba:

“ ‘U'a fo'afama'ea mei oma'ama'aa sipsipi, ma ei sipsipi, ro'aa talanenei.’

^u 14:24 Hefi'a ne'ia ba *feni manufau*

²⁸Ma'uaa nenee fei una asi'adii, awe o'a'aununaa ma'aa hamu'odu dinaa Galilee.”

²⁹Peter na ware, “Na'aa minaa ei ro'aa ofadugio, yau, pa'aa lomi.”

³⁰Jesus na ware, “A warefa'uai a'amu ba wagieni, hi'i, poi wagieni, atawe faguapoai' aigaa fei a'aroo, ido'o odupoai waresuabaduamu yau a'a hefi'a.”

³¹Ma'uaa Peter namina warefawe'i ba, “Nabaa ana a ma'efipui a'amu, pa'aa lomi awe ofadugio.” Ma ana ale'ei wareaa minaa ro'ou.

Yei Gethsemane

(*Matthew 26:36-46; Luke 22:39-46*)

³²Rona dinaa a'a hepalo pe'ihape, harana Gethsemane ma Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Guta yeni ena na lafulafu.” ³³Ina dugi'uaiaa Peter, James ma John ma nawemina awata ununa. ³⁴Ma na warenaa a'a ro'ou, “Namina muainau fei faloloa'iau ma ba apo'o bima'e ua. Oa yeni ma oma'ama'a.”

³⁵I nofarualao ma'ida, na fapasinna malagufu ma lafulafu ba na'aa na hawia, fei au neipo'o falogii a'ana. ³⁶Ina ware, “Abba,” O'ama. Minaa ei manumanu na ma'atalaa a'amu. Tonaa feni bara a'au ma'uaa onei'aa bigi'aa nunumiau, uaa nunumiamu.”

³⁷Na hadiwe'inamii a'a ei otalai nenerana ma bapa'aa ro'odu, rona ma'igu. Na warenaa a'a Peter, “Simon. Haa, ona ma'igu? Ana lomi ba opo'o oma'ama'a ale'ena heai hour? ³⁸Oma'ama'a ma lafulafu ba lomi o'aa pasinaa laloo ei manimania. Fei spiriti na nunuminia ma'uaa fei hudi unu na rafilele.”

³⁹Na aunudiai ma lafulafunaa ana fei. ⁴⁰I hadiwe'idimai, na bapa'idinaa ro'ou, rona ma'igu, uaa ei pudaa ro'ou na awata. Lomi rona aida ba ro'aa wareaa tamanu a'ana.

⁴¹I hadiwe'idimai fei fa'odupoana, na warenaa a'a ro'odu, “Ana hamo'ei ma'igu ma fawenai ua? Na ha'iai! Fei auu nawe nomai. Ma'a, mei Na'uu Rama'a, rona alodigia panii ei hafelo'a. ⁴²Asi'aa! Odii! Simena fi nomai mena i aloau!”

Rona Patarofaa Jesus

(*Matthew 26:47-56; Luke 22:47-53; John 18:3-12*)

⁴³Ana fi wareware, Judas, hemea ei hefua ma helagui na sufudaimai. Rona nofipuimai a'ana hefaa baua gupuu rama'a, notonamii ei wadu ma ei hafuhafu. E'ei, aloamii ei famamoaa humuu mei Haidaa, ei feroiaa law ma ei bauaniaa gufu.

⁴⁴Ma mei i aloia nadii ware a'a ro'odu ba ale'ei uni'unina, “Mena una hatofaa pudana, simena; patarofia, nodugia ma oma'afarawaninia.”

v 14:30 Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i faguapoai w 14:36 Warea Aramea ba O'ama

⁴⁵Ana ei i nolao a'a Jesus, Judas na ware, “Rabbi!” ma na hatofaa pudana. ⁴⁶Ei rama'a, rona patarofaa Jesus ma panarofia. ⁴⁷Ma hemea a'a ei rona ufalarai na rapu'aa waduna ma lafigifamosu'aa adiaa mei nafii mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.

⁴⁸Na ware Jesus, “Haa, una famamooa ei hafelo'a rama'a, te hamo'aa notomai wadu ma hafuhafu ba hamo'amii panarofau? ⁴⁹Minaa ei arewaa, yau i a'a hamu'odu, feferoi malalaa fei humuu mei Haidaa ma lomi hamona panarofau ma'uaa fei Bu'u Apuna neipa'aa fa'uai.” ⁵⁰Ma minaa ei a'ana, rona ponipa'aidi'ininia.

⁵¹Ma'uaa hemea baubara na papai ua lawalawa, na neneraa Jesus. Ro'aa patarofia, ⁵²na poni'alawata ua, na ponidi'ininiaa fei lawalawana.

I Pudaa ei Bauaniaa ei Jew

(*Matthew 26:57-68; Luke 22:54,55,63-71; John 18:13,14,19-24*)

⁵³Rona nodugaa Jesus i ma'aa mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa. Ma minaa ei famamooa humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa gufu mawe ei feroiaa law, rona figupuimai. ⁵⁴Peter na nenegia, ma'uaa na raua ma'ida a'ana. Namina wadu'ai'aunulao malalaa fei humuu mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa. Na guta yei a'a ei oma'ama'aa ma fi fana'a a'a fei hafi.

⁵⁵Ei famamooa humuu mei Haidaa ma minaa ei bauaniaa ei Jew, ro'ei lalabarainaa ei tataa Jesus ba ro'aa fo'afama'eia ma'uaa, lomi rona labagipa'aa hepalo. ⁵⁶Watauda na u'ufasifi ba hia ale'ei, ma'uaa ei u'ugaa ro'ou lomi na fibo'ii.

⁵⁷Ma hefi'a, rona ufalarai ma fanaa eni sifisifi u'ugaa ro'ou hia:

⁵⁸“Hai'ouna guainaa wareana ba, ‘Awe fawata'o'ooa feni humuu mei Haidaa feni faduaa rama'a ma laloo oduai arewaa a faduaa hepalodiai, abaa faduaa rama'a.’” ⁵⁹Ma'uaa, ana lomi na fibo'ii ei u'ugaa ro'odu.

⁶⁰Si'ei, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na ufalarai ma'aa ro'odu ma na i'iginiaa Jesus, “Haa, lomi ba o wareware? Tamanu feni u'ugaa eni rama'a eni, rona u'ugio?” ⁶¹Ma'uaa Jesus na ufamadumu ua, lomi na wareware.

Na i'igaidinia mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, “Haa, yoi mei Christ,^x mei Na'uu mei Hawegia?”

⁶²Na ware Jesus, “Yau ua. Ma owe fanunuaa mena Na'uu Rama'a na guta pepepe ma'au Mei Faufaua, ena na nogio pafoo ei papalei pafea.”

⁶³Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na foradigeaa ana fei susuna ma ware, “Tani o nunumidinaa hemeadiai i u'u? ⁶⁴Hamona guaidigia ba na warefafelooa mei Haidaa. Tamanu naraa hamu'odu?”

Minaa ro'ou na ware ba na rawani ba inei ma'e. ⁶⁵Ma hefi'a, rona una'aa ma huwia; rona sumaa pudana, du'umaa panii ro'odu, fo'aia ma ware ba, “Ware unia!” Ma ei oma'ama'aa na dugia ma lapagia.

^x 14:61 O, *Messiah*

Peter na Ofadugaa Jesus

(*Matthew 26:69-75; Luke 22:56-62; John 18:15-18,25-27*)

⁶⁶Peter yei fawelei pu ma hemea ei nanao nafii mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na nomai. ⁶⁷I fanunupa'aa Peter fi fana'ana'iaia ununa, na fanunufa'u'uia. Ina ware,

“Yoi ana a'a Jesus, mei Nazareth.”

⁶⁸Ma'uaa ina waresuabadunia ba, “Lomi na apa'aa ena oi wareia,” ma na dinaa poaa humu.^y

⁶⁹I fanunupa'ia yei mei nanao nafi, na warediai a'a ei ro'aa ufalarai yei, “Hia, hemea ro'odu.” ⁷⁰Na suabadui-diai.

Madilao ma'ida, ei ro'aa ufalarai papaa Peter, rona ware, “Pa'aa fa'ua. Yoi hemea ro'odu, uaa yoi hemea Galilee.”

⁷¹Inawe umuaa anaia ma warefa'unai a'a ro'odu ba, “Lomi na apa'aa mena hamo'ei warewareia.”

⁷²Ana ei, fei a'aroo na a'aroi faguapoi.^z Si'ei, Peter na nonominaa fei wareaa Jesus a'ana: “Nenee fei fa'odupoaa ofadugamu yau, i guapoi^a a'aroiiaa fei a'aroo.” Ina narahadiwe'inia ma na ai.

Jesus na U i Pudaa Pilate, mei Gavanaa Rome

(*Matthew 27:1,2,11-14; Luke 23:1-5; John 18:28-38*)

15 ¹Mafufuo badu ei famamooa humuu mei Haidaa fipuinaa ei bauaniaa gufu, ei feroiaa law mawe minaa ei bauaniaa ei Jew, ronawe pa'apa'ainaa hepalo naranara. Rona fauroro'inaa Jesus, nodugia ma fifaninia a'a Pilate.

²Na i'igai Pilate, “Haa, yoi mei haparaa ei Jew?”

Na ware Jesus, “Hi'i. Ana ale'ena wareamu.”

³Ei famamooa humuu mei Haidaa, rona uni'unia a'a watauda manumanu. ⁴Si'ei, na i'igidinia Pilate, “Lomi o wareware? Ma'aia. Rona ware ba ona bigifatataiaa watauda manumanu.”

⁵Ma'uaa lomi na wareware Jesus ma Pilate na hawaii'uaiaa poana.

Rona Ware ba Jesus nei Ma'e

(*Matthew 27:15-26; Luke 23:13-25; John 18:39–19:16*)

⁶Hepalo maumau wagii fei Hananaa ba i ala hemea bobo'aia, mei rona nunuminia ei rama'a. ⁷Hemea, harana Barabbas, hia laloo humuu bobo'aia. Hia hemea na fo'afama'e a'a fei au hefi'a na fadugedugeaa ei bauaniaa gufu. ⁸Ei rama'a, rona nomai a'a Pilate ma i'iginia ba nei bigi'ia a'a ro'odu ale'ei ina'o bigi'ia.

^y 14:68 Hefi'a ne'ia mina ba *poaa humu ma na ai fei a'aroo*. ^z 14:72 Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *faguapoi*. ^a 14:72 Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *guapoi*.

⁹Na i'igai Pilate, “Hamona nunuminau ba a alafanaa hamu'odu mei haparaa ei Jew?” ¹⁰Na aidadii ba ei famamooa humuu mei Haidaa, rona fifaninaa Jesus a'ana uaa fei punepuneeaa ro'odu. ¹¹Ma'uaa ei famamooa humuu mei Haidaa, rona fa'una'anana ei rama'a ba Pilate nei alafanaa ro'odu Barabbas.

¹²Pilate na i'iginaa ro'odu, “A bigi'aa tamanu a'a mei hamona ware ba haparaa ei Jew?”

¹³Rona memewai, “Fatawaia!”

¹⁴Na i'igai Pilate, “Hamatani? Tamanu ei bigifatatana?”

Ma ronamina memewai'apoidiai, “Fatawaia!”

¹⁵Si'ei ba i fawaneneaa ei rama'a, Pilate na alafanaa ro'odu Barabbas. Na uga ba Jesus nei to hafuhafu ma fifaninia ba nei fatawa.

Ei Fo'aa na Hararasinaa Jesus
(*Matthew 27:27-31; John 19:2,3*)

¹⁶Ei fo'aa, rona noduginaa Jesus laloo fei baua humuu mei bauaniaa fo'aa (harana 'Praetorium') ma harofipuinaa minaa ei fo'aa. ¹⁷Rona farafenaa hia fei susu, pomana watolaa marawi ma roa ma rona fifigaa hepalo hogiaa tao ma fataonaa tabana. ¹⁸Ma ronawe haronaa a'ana, “Uu, mena haparaa ei Jew!” ¹⁹Rona hafuhafugaa tabana a'a hepalo o ma huwia. Rona fa'unaa du'uu ro'ou ma losuinia. ²⁰Ei ro'aa hapehapedigia, rona dudumaa fei susu ma farafedinaa hia ana fei susuna. Si'ei, rona nodugia ba ro'aa fatawaia.

Rona Fatawaia
(*Matthew 27:32-44; Luke 23:26-43; John 19:17-27*)

²¹Hemea Cyrene, harana Simon, mei amaa Alexander ma Rufus, hia noranarai sugutata'aia ma fi talaifaloginaa ro'odu ma rona ware ba inei harenaa fei hawafolo. ²²Rona nodugaa Jesus fawelei rona ware ba Golgotha (hanuna Fawelei Guitaba). ²³Si'ei, rona fani numana wine na fihafuinaa myrrh ma'uaa lomi na hunumia. ²⁴Rona fatawaia ma alaginaa ei susuna. Ma hememea ro'ou na tonaa ei susuna a'a fei uni'uni fifigaia.

²⁵A'a fei oduai hour (ale'ei 9 ido'o mafufuo), rona fatawaia. ²⁶Fei ne'ia ba fei tatana ale'ei:

MEI HAPARAA EI JEW.

²⁷Rona fatawaiaa laguei fafanao a'ana. Hemea, ma'auna ma hemea mauwina. ²⁸^b ²⁹Ei rona talaifalogilao, rona hararasinia. Rona oro'oreinaa tabaa ro'odu ma ware ba, “Yoi, mena ba o fawata'o'ooa fei humuu mei Haidaa ma faduia laloo odu'ai arewaa, ³⁰nadii, upugio a'a fena hawafolo ma hadumaa ana yoi!”

^b **15:28** Hefi'a ne'ia ba mauwina, 28 ma nawe nofa'uaimai fei ne'ia ba, “Hia a'a ei barafea” (Isaiah 53:12)

³¹Ana ale'ei, ei famamooa humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law, rona hararasinia dupuaa ro'odu. Rona ware ba, “Na hadumaa hefi'a, ma'uaa lomi i hadupa'aa anaia! ³²Mena Christ,^c mena haparaa Israel, upugio eni a'a fena hawafolo ma hai'ou fanunuia ma nara ba fa'ua.” Laguei, lagu'aa fatawa a'ana, ana lagunamina hararasinia.

Fei Ma'ea Jesus

(*Matthew 27:45-56; Luke 23:44-49; John 19:28-30*)

³³A'a fei fa'olorooa hour fei roromaa na hawa'onaa minaa feni malagufu nopa'aloo fei fafaimpaloa hour. ³⁴Ma a'a fei fafaimpaloa hour, Jesus na aimemewai, “*Eloi, Eloi, lama sabachthani?*”—hanuna ba, “Mena Haidaniau, Mena Haidaniau, tani o ofadugau?”

³⁵Hefi'a ei ro'aa ufalaraifarafi'i, rona guainia ma ware, “Guainia, ifi harofaa Elijah.”

³⁶Hemea na poni ma fahinumaa fei waraguaa wine a'a fei hinu ma augia a'a hepalo raramanu ma fanaa Jesus ba nei hunumia ma na ware, “Apuna papa'ana. Odo'o ma'a ba i nomai Elijah ma fa'u'upuia.”

³⁷Jesus nawemina aimemewai ei fidii fawenai'apoi.

³⁸Fei rapirapii fei humuu mei Haidaa na ba'a'anininaa guapapa, fa'ugio pa'udu ma aununaa pu. ³⁹Ma na ufalarai ma'aa Jesus hemea centurion. I guainaa fei aigana ma^d fanunuia batanai fi ma'e, na ware, “Pa'aa fa'ua ba meni rama'a meni, pa'aa Na'uu^e mei Haidaa!”

⁴⁰Hefi'a pifine, rona ufanunumai rauaa. Dupuaa ro'odu, Mary Magdalene, Salome, Mary, mei inaa James mei baubara ma ana inaa Joses. ⁴¹Yei Galilee eni pifine eni, ronafane nenegia ma hadumia a'a ei nunumiana. Wataudadiai pifine, ei rona nofipuimai a'ana dinaa Jerusalem, ro'ou yei anaa.

Fei I'ifaiaa Jesus

(*Matthew 27:57-61; Luke 23:50-56; John 19:38-42*)

⁴²Ma fei, arewaa Pagipagia (hanuna ba, nenee fei arewaa fei, Sabbath). Ma fi fafimai, ⁴³Joseph, mei Arimathea, hemea bauaniaa ei Jew, hemea rona ma'auia, mei ana fi guta'oma'aa fei haparaiaa mei Haidaa, na aunufarawaninaa a'a Pilate ma i'igainaa fei hudi unuu Jesus. ⁴⁴Pilate na ba'arofu ei i guainia ba na ma'edii. Na harofaa mei centurion ma i'iginia ba napa'aa ma'edii Jesus. ⁴⁵I guaidigia a'a mei centurion ba pa'aa fa'ua, na fanaa Joseph fei hudi ununa. ⁴⁶Si'ei Joseph na pono'aa hepalo hawa linen, na fa'upuaa fei hudi unu, guasumia a'a fei linen ma augia laloo hepalo huapu, ei waduaa ro'odu a'a ei na'a. Ma na piguaa hepalo mugoo

^c 15:32 O, *Messiah* ^d 15:39 Hefi'a ne'ia lomi na pa'i: *guainaa fei aigana ma meni, pa'aa hemea Na'uu* ^e 15:39 O,

poaa fei wawadu'ii fei huapu. ⁴⁷Mary Magdalene ma Mary mei inaa Joses, laguna fanunu'u'umaa fawelei rona fahainopia.

Fei Asi'ana

(Matthew 28:1-8; Luke 24:1-12; John 20:1-10)

16 ¹I pedu fei Sabbath, Mary Magdalene, Mary mei inaa James mawe Salome, rona pono'aa ei pao dufa ba ro'aa hapigaa fei unuu Jesus. ²Pa'aa mafufuo a'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia, nene ua fei anaa halo, ro'ei talai'ama'anaa fei huapu ³ma rona fi'i'igai, “Hini i piguaa fei mugoo a'a fei wawadu'ii fei huapu?”

⁴Ma'uaa ro'aa aralao, rona fanunupa'aa fei baua mugoo na pigudii. ⁵Ro'ei wadu'ailao a'a fei huapu, rona fanunupa'aa hemea baubara, susuna po'ia, na guta i pepei ma'au ma rona ma'au.

⁶Ina ware, “Apuna ma'au. Hamo'ei lalabaginaa Jesus mei Nazareth, mei na fatawa. Ina asi'adii! Hia lomi yeni. Ma'a, fawelei ro'aa fudigia yei. ⁷Ma'uaa aunu ma warefanaa ena otalai nenerana mawe Peter ba ina aunudiginaa Galilee i ma'aa hamu'odu. Yena hamo'aa fanunupa'ia, ana ale'ei idii wareia Jesus a'a hamu'odu.”

⁸Ei pifine, rona ma'aufunurere ma poni'asi'aa a'a fei huapu. Lomi rona wareaa hepalo manumanu a'a hemea, uaa ronamina ma'au.

Jesus na Fa'arewa a'a Mary Magdalene

(Matthew 28:9,10; John 20:11-18)

⁹Jesus, i asi'aa foi a'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia nado'o fa'arewa a'a Mary Magdalene, mei hia na fawala'anaa olorompalo pigea a'ana. ¹⁰Ina aunu ma warefanaa ei rona oa a'a Jesus fama'a, ei roi faloloa'i ma ai'ai. ¹¹Ro'aa guainia ba Jesus na mama'adii ma Mary na fanunupa'ia, lomi ronapo'o nara ba fa'ua.

Jesus na Fa'arewa a'a Helagui Otalai Nenerana

(Luke 24:13-35)

¹²Hinene, na u'ugaidiai fei maumau Jesus, ei i fa'arewa a'a helagui ro'ou, ei lagu'ei tatalai yei sugatata'aia. ¹³Laguna hadiwe'ai ma warefanaa ro'odu; ma'uaa ana lomi ronapo'o nara ba fa'ua.

Jesus na Fa'arewa a'a ei Hefua ma Hemea

(Matthew 28:16-20; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

¹⁴Hinene, ei roi hanana, Jesus na fa'arewa a'a ei hefua ma hemea ma na hota'aa ro'odu, uaa lomi na we'i naranaraa ro'odu ma na waiwai tabaa ro'odu ma lomi ronapo'o nara ba fa'ua ei wareaa ei rona fanunuiua nenee fei asi'anana.

¹⁵Na ware a'a ro'odu, “Hamonei aununaa a'a minaa ena gufuu feni ano ma wareaa fei rawani'a warea a'a minaa ena rama'a. ¹⁶Hini na

we'i naranarana ma i pudugufai, iwe tela; ma'uaa hini lomi na we'i naranarana, iwe to lagina. ¹⁷Ma a'a ena rona narafawe'i wagii fei harau, i bigipa'i eni hilala eni: ro'awe fawala'anaa ena pigea, wareaa manufau wareagufu, ¹⁸panarofaa ei wa'a hafelo ma ena rona hunumaa ei numaa, ei na pa'i siafa wagina, lomi i fagianapa'aa ro'odu; ro'aa augaa panii ro'ou pafoo ei funua ma farawaninaa ro'ou.”

Mei Hidaa na Duginaa Jesus Pafea

(Luke 24:50-53; Acts 1:9-11)

¹⁹I warewaredii a'a ro'odu mei Fasu Jesus, mei Hidaa na duginaa hia pafea ma fagutania pepepe ma'auna. ²⁰Ei otalai nenerana, rona aunuu ma wareaa fei rawani'a warea a'a minaa ei gufuu tadiwe'aia. Ma mei Fasu na bigifipui a'a ro'odu ma fa'arewaiaa ei wareana wagii ei hilala.